

Univerzita Palackého v Olomouci Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojevých a environmentálních studií

Studijní program: B0588A330001 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia

Obor: Mezinárodní rozvojová studia

Bakalářská práce na téma:

Analýza nerovností a jejich socioekonomické dopady v brazilské společnosti

Autor práce: Matyáš Hrdina

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Miroslav Syrovátka, Ph. D

Olomouc 2024

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Matyáš HRDINA**
Osobní číslo: **R20566**
Studijní program: **B0588A330001 Mezinárodní rozvojová a environmentální studia**
Téma práce: **Analýza nerovností a jejich socioekonomické dopady v brazilské společnosti**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Cílem této bakalářské práce bude zmapovat nerovnosti v brazilské společnosti, a to dle druhu nerovností, skupin v populaci nejvíce nerovných a geografických regionů, společně s jejich konkrétními dopady na dané skupiny i společnost. První, teoretická část práce bude věnována metodám měření nerovností. Na základě dostupné literatury budou popsány vlastnosti jednotlivých metod. Jejich rozdílný dopad na výsledek a interpretaci situace pak bude vykreslen na příkladu Brazílie. Druhá část práce se bude věnovat konkrétním skupinám a regionům zažívajícím nerovnosti. Konkrétní nerovnosti budou popsány za pomoci deskriptivní statistiky i sekundární literatury. V třetí části se práce zaměří na socioekonomické dopady na zmíněné skupiny, regiony i brazilskou společnost jako celek. Ke zkoumání vztahů nerovností a daných dopadů budou využity základní statistické nástroje a výsledky budou doplněny o informace ze sekundárních zdrojů.

Rozsah pracovní zprávy: **10 – 15 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

Bértola, L. and Williamson, J. (2017). Has Latin American Inequality Changed Direction? : Looking Over the Long Run. Cham: Springer International Publishing.
Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (2016). PNAD – National Household Sample Survey. [online] Dostupné z: <https://www.ibge.gov.br/en/statistics/social/labor/18079-brazil-volume-pnad1.html?edicao=19665&t=downloads>.
Spilimbergo, A. and Srinivasan, K. (2018). Brazil : boom, bust, and the road to recovery. Washington, Dc: International Monetary Fund.
World Inequality Database (2022). [Celý balíček dat pro Brazílii]. WID.WORLD. [online] Dostupné z: <https://wid.world/data/>

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Miroslav Syrovátka, Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: 17. května 2022

Termín odevzdání bakalářské práce: 12. dubna 2023

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 17. května 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Analýza nerovností a jejich socioekonomické dopady v brazilské společnosti vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci, dne

.....

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce bude zmapovat nerovnosti v brazilské společnosti, a to dle druhu nerovností, skupin v populaci nejvíce nerovných a geografických regionů, společně s jejich konkrétními dopady na dané skupiny i společnost. První, teoretická část práce bude věnována metodám měření nerovností. Na základě dostupné literatury budou popsány vlastnosti jednotlivých metod. Jejich rozdílný dopad na výsledek a interpretaci situace pak bude vykreslen na příkladu Brazílie. Druhá část práce se bude věnovat konkrétním skupinám a regionům zažívajícím nerovnosti. Konkrétní nerovnosti budou popsány za pomoci deskriptivní statistiky i sekundární literatury. V třetí části se práce zaměří na socioekonomické dopady na zmíněné skupiny, regiony i brazilskou společnost jako celek. Ke zkoumání vztahů nerovností a daných dopadů budou využity základní statistické nástroje a výsledky budou doplněny o informace ze sekundárních zdrojů.

Klíčová slova

Brazílie, nerovnosti, příjmové nerovnosti, nerovnosti bohatství, indikátory nerovnosti, regionální nerovnosti, skupinové nerovnosti

Abstract

The goal of this bachelor thesis will be to map out inequalities in Brazil's society, that is by the type of inequality, by the most unequal groups in the population and by geographical region, together with their outcomes on such groups and society. The first, theoretical part of the thesis will address the methodology of measuring inequality. The methods and their properties will be described using available literature. The effect of these properties will then be shown on the example of Brazil. The second part of the thesis will address specific groups and regions experiencing inequality. Specific inequalities will be described using descriptive statistics and secondary literature. The third part of the thesis will focus on socioeconomic effects on the mentioned groups, regions and Brazilian society as a whole. Basic statistical tools will be used to study the relationship of inequalities and supplemented with information from secondary sources.

Key Words

Brazil, inequality, income inequality, wealth inequality, inequality indicators, regional inequality, group inequality

Obsah

1. Seznam grafických prvků.....	6
2. Úvod.....	7
3. Metody a cíle.....	11
4. Ekonomické nerovnosti – teoretická část.....	12
4.3.1. Kritéria pro ukazatele nerovnosti.....	13
4.3.2. Lorenzova křivka.....	14
4.3.3. Giniho index.....	14
4.3.4. Atkinsonův index.....	15
4.3.5. Theilovo L a T.....	15
4.3.6. Částečné kvantilové indexy.....	15
5. Brazílie.....	16
5.1.1. Koloniální Brazílie (1464-1822).....	16
5.1.2. Brazílské císařství.....	17
5.1.3. Stará republika (1891-1930).....	17
5.1.4. Vargasova éra (1930-1954).....	18
5.1.5. Administrativa Juscelina Kubitscheka a Joãa Goularta (1956-1965).....	18
5.1.6. Období vojenské diktatury 1964–1985.....	18
5.1.7. Devadesátá léta.....	20
5.1.8. 21. století.....	20
5.2.1. Nerovnosti příjmů na národní úrovni.....	21
5.2.2. Nerovnosti bohatství na národní úrovni.....	25
5.2.3. Regionální nerovnosti.....	28
5.2.4. Nerovnosti mezi regiony.....	28
5.2.5. Nerovnosti uvnitř regionů.....	30
5.2.6. Skupinové nerovnosti.....	31
6. Závěr.....	33
7. Seznam použité literatury.....	34

1. Seznam grafických prvků

Obrázky

Obrázek 1 – Hustota zalidnění Brazílie.....	8
Obrázek 2 – Vegetační zóny Brazílie.....	10

Grafy

Graf 1 - Giniho index pro příjmy, vybrané země J. Ameriky, rok 2020.....	21
Graf 2 - Giniho index pro příjmy, země BRICS, rok 2020.....	22
Graf 3 - Příjmové nerovnosti dle vybraných indikátorů, Brazílie, roky 1976-2020.....	22
Graf 4 - Giniho index pro příjmy, Brazílie, roky 2001-2022.....	23
Graf 5 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, Brazílie roky 2001-2022....	23
Graf 6 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, země BRICS, rok 2022.....	24
Graf 7 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, vybrané země J. Ameriky, rok 2022.....	24
Graf 8 - Giniho index pro bohatství, země BRICS, rok 2021.....	27
Graf 9 - Giniho index pro bohatství, vybrané země J. Ameriky, rok 2021.....	27
Graf 10 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, Brazílie roky 2001-2022..	28
Graf 11 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, země BRICS, rok 2022.....	28
Graf 12 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, vybrané země J. Ameriky, rok 2022.....	29

Tabulky

Tabulka 1 – Hodnoty GINI pro bohatství, Brazílie, roky 1995-2022.....	26
Tabulka 2 – Nominální příjem domácností na obyvatele v Brazílských státech a regionech k roku 2022 v USD.....	30
Tabulka 3 – Hrubý domácí produkt na obyvatele v Brazílských státech a regionech k roku 2022 v USD.....	30
Tabulka 4 – Giniho index pro brazilské státy a regiony, rok 2018.....	32
Tabulka 5 – Podíl populace, průměrný pracovní příjem (labor Income) a průměrná délka vzdělání pro pohlaví a rasové skupiny v Brazílii.....	33

2. Úvod

Nerovnosti existují všude po světě. Ať už se zaměříme na obce, státy, kontinenty nebo svět jako celek, v každé populaci lidé žijí s nerovnými příjmy, majetkem nebo přístupem k službám či materiálním potřebám. Tyto nerovnosti mají vliv i na jiné aspekty života než ekonomické.

Sledovat můžeme vliv nerovností na různé sociální jevy a důvěru ve společnosti. Uslaner a Brown (2005) na základě dat o státech USA našli negativní přímý vztah mezi nerovností příjmů a obecnou důvěrou (důvěrou v ostatní členy společnosti). Tato důvěra pak ovlivňuje další jevy, stále dle Uslaner a Brown (2005) například občanskou angažovanost či kriminalitu. Z analýzy časových řad Ruffrancos et al. (2013) na základě 17 předchozích analýz vztahu příjmové nerovnosti a kriminality vzešly závěry, že nerovnost a její změny mají vliv zejména na množství majetkové trestné činnosti, ale s méně definitivními výsledky i na četnost násilných zločinů.

Pozice jedinců a domácností v distribuci prostředků má vliv na zásadní aspekty jejich života, jako je jejich zdraví. Wilkinson a Pickett (2006) posbírali výsledky 168 analýz vztahů mezi příjmovou nerovností a zdravím v různých zemích, státech USA a jiných územních celcích, přičemž zjistili, že 78 % z nich alespoň částečně potvrzuje hypotézu, že zdraví populace je vyšší v populacích s rovnějšími příjmy, 52 % pak tuto hypotézu potvrzovalo plně. Pro tuto práci zabývající se Brazílií je zásadní i to, že ve větších oblastech a zemích je proporce analýz dokazující tento vztah ještě vyšší. V pozdější rešerši literatury na toto téma stejná dvojice autorů (Wilkinson & Pickett, 2015) na základě poznatků o vztahu příjmových nerovností na sociální soudržnost spolu s poznatky z neurovědy a evoluční biologie spojují horší zdraví populace se stresem ze statusu a ekonomické situace, či s horšími společenskými vazbami. Nowatzki (2012) zase sledovala vztah nerovnosti v bohatství se střední délkou života a mírou dětské úmrtnosti ve 14 zemích OECD. I zde autorka došla k trendu, že v zemích s větší nerovností jsou výsledky ve zdraví horší.

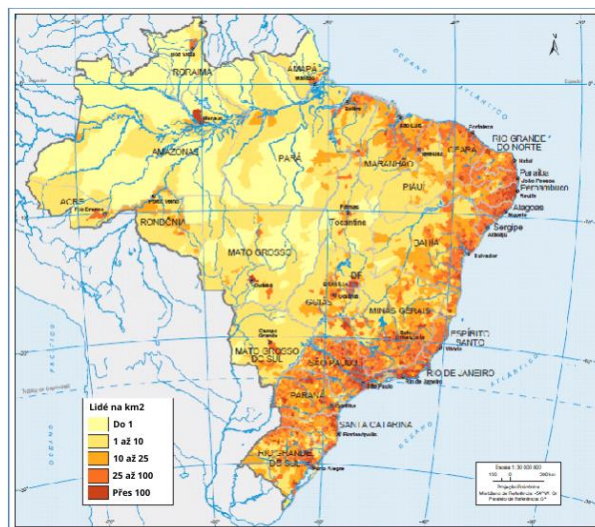
Existuje velké množství nástrojů pro měření ekonomických nerovností, tato práce se v první části stručně zaměří na několik z těch nejvíce populárních. Patří mezi ně jednotlivé indexy spolu s různým kvantilovým dělením populace (resp. porovnáváním těchto kvantilů). Dále se práce zaměří na současný stav a nedávný vývoj nerovností v Brazílské federativní republice, a to na úrovni celé země, jejích regionů a států, ale i skupin populace. V poslední části se práce zaměří na vztah těchto nerovností v Brazílii s přístupem ke zdravotní péči a vzdělávání.

Důležitými příspěvky do studia nerovností byly formulace Lorenzovy křivky (Lorenz, 1905) a Giniho koeficient (Gini, 1912), které se pro měření používají dodnes. Zásadní rozvoj ve výzkumu nerovností přišel až po Druhé světové válce, kdy Simon Kuznets (1955) přišel se svou teorií o vývoji nerovností při rozvoji dnes zvanou „Kuznetsova křivka“. Tato křivka má tvar obráceného U, což v praxi znamenalo, že nerovnost by měla na začátku ekonomického rozvoje, v průběhu industrializace, růst, ale následně znovu klesnout. Anthony Atkinson výrazně přispěl konstrukcí svého indexu měřícím nerovnost (1970), dále knihami *Economics of Inequality* (1975), empirické analýze zkoumající různé aspekty nerovností, či *Inequality: What can be done?* (2015), kde navrhuje možné strategie na snižování nerovností. Ve výzkumu dlouhodobých trendů vyniká práce Thomase Pikettyho, jehož kniha *Capital in the 21st Century* (2013, anglický překlad 2014) využívá množství dat z daňových záznamů a prezentuje hlavní hypotézu $r > g$, tedy že návratnost kapitálu je vyšší než ekonomický růst, což vede k koncentraci bohatství.

Brazílie, celým názvem Brazílská federativní republika, je se svou rozlohou o zhruba 8,5 milionech kilometrů čtverečních (včetně vodních ploch) největší latinskoamerickou zemí a pátou největší na světě. Tato plocha se dělí na 26 států a jeden federální distrikt, ve kterém se nachází hlavní město Brasília. Možné je i dělení na větší regiony, které státy shlukují do pěti skupin

Brazílie je, jak již její název napovídá, federativní republikou, zároveň je pak republikou prezidentskou. V tomto je brazilský systém podobný například tomu ve Spojených státech Amerických. Výkonnou moc má tedy prezident, který je volen přímou volbou na čtyřletá volební období. Od začátku roku 2023 jím je Luiz Inácio Lula da Silva, který již ve funkci absolvoval dvě volební období v letech 2003-2011. Zákonodárnou moc mají na starosti dvě komory Národního kongresu – Poslanecká sněmovna a Federální senát (Burns et al., 2024). Sněmovna má 513 členů rozdělených mezi státy dle jejich populace. Každý stát je ale omezen na 8-70 poslanců, což zvýhodňuje řídké obydlené státy na severu země a znevýhodňuje hustě obydlený stát São Paulo. Křesla v brazilském senátu jsou mezi státy rozdělena rovnoměrně, a to po třech pro každý stát a třech pro federální distrikt, dávající dohromady 81 členů (CIA, 2024).

Obyvatel měla k roku 2022 Brazílie přes 215 milionů a spolu se stále klesající mírou plodnosti, která se v roce 2003 dostala pod míru obnovy populace (Světové banka, 2024) můžeme říci, že se již nachází ve čtvrté fázi demografické křivky. Co se reči týče, jediné nečetné výjimky obyvatel mluvících jinak, než portugalsky jsou některé původní kmeny v odlehlejších oblastech Amazonie. Vlivem koloniální historie má Brazílie i unikátní etnické složení; z 45,3 % jsou Brazilci smíšené rasy (převážně evropský s africkým původem a evropský s původním jihoamerickým původem), z 43,5 % bílé rasy, z 10,2 % černé rasy, z 0,6 % jde o původní obyvatele a z 0,4 % o Asiaty (CIA, 2024). Oficiálním jazykem Brazílie je portugalština, kterou i běžně používá většina obyvatelstva. Okrajově se zde ale vyskytuje i španělština, němčina, angličtina a množství původních jazyků, mluvených mezi kmeny v odlehlejších částech Amazonie (CIA, 2024). Hustota zalidnění Brazílie je poměrně nízká, žije zde 26 lidí na jeden kilometr čtvereční (k roku 2021). K porovnání, Spojené státy americké mají hustotu 36 obyvatel na km². V regionálním srovnání ale nezaostává, Chile a Peru mají hodnoty stejné (Světová banka, 2024). Většina obyvatelstva je koncentrována u pobřeží na východě, a především jihovýchodě země (města Rio de Janeiro či São Paulo). Nejvýraznějšími výjimkami jsou hlavní město Brasílie, amazonské centrum Manaus či Cuiabá a jeho okolí ve státě Mato Grosso. Toto je ilustrováno na Obrázku X

Obrázek 1 – Hustota zalidnění Brazílie (převzato z Davis Jr. & Fonseca (2010), upraveno autorem)

Brazílie v roce 2022 (Světové banka, 2024) dosáhla hrubého domácího produktu v hodnotě 1,92 bilionu amerických dolarů, což z ní dělá ve světě 11. největší ekonomiku. Pokud pak jde o HDP na obyvatele, posouvá se až na 111. místo s 8,9 tisíci dolary na obyvatele.

Zemědělská výroba v Brazílii v posledních letech stojí za zhruba šesti procenty HDP a devíti procenty zaměstnanosti (Světová banka, 2024). Obě relativní hodnoty dlouhodobého hlediska spíše klesají, i když jde o stále rostoucí sektor. Efektivita práce v zemědělství v Brazílii není příliš vysoká, jelikož za

značnou část produkce stále jsou menší farmy obstarávající vlastní spotřebu farmářů a lokální trhy (OECD-FAO, 2015).

V zemědělství jsou klíčovými rostlinnými produkty sója, káva, maniok, pomeranče, cukr, z živočišné produkce pak hovězí maso; Brazílie má největší populaci dobytka na světě o cca 200 miliónech zvířatech. Káva bývala nejdůležitějším exportem Brazílie až do poloviny 20. století, poté ji ale z prvního místa srazila rychlá industrializace země a dnes už není ani hlavním zemědělským exportním artiklem, jímž se v 90. letech stala sója a její deriváty, především krmivo pro dobytek. Důležitým odvětvím je i lesnictví. V lesnické produkci převažuje eukalyptus a borovice vejcoplodá, které jsou s dalšími druhy využívány hlavně pro produkci celulózy a papíru. Výrazným jevem v nakládání s brazilskými lesy je jejich kácení a vypalování s cílem uvolnění prostoru pro pěstování plodin, pastviny a lidská sídla. Z většiny tato biomasa ale není nijak produktivně využívána (OECD-FAO, 2015).

Průmysl si na brazilském HDP drží podíl kolem 20 % (10 % z toho tvoří výroba), s podílem na zaměstnanosti na podobné úrovni (Světová banka, 2024). Výroba je navázaná na těžební průmysl (spolu se zemědělstvím), ve kterém jsou zásadní rudy cínu, železa, hliníku (bauxit), jichž zpracovatelství také z velké části zůstává v Brazílii. Dále se také těží mangan, zlato, křemen, diamanty a jiné drahé kameny. Důležitá je i těžba fosilních paliv, tedy ropy, uhlí a zemního plynu. Ve fosilním průmyslu je klíčový státní podnik Petrobrás, zaměřující se na těžbu i zpracování ropy a zemního plynu. Zmíněná výroba se pak zaměřuje zejména na dopravní prostředky, strojírenství či textil (Atlas of Economic Complexity, 2024). Co se energetiky týče, je Brazílie hydroenergetickou velmocí. Dle Mezinárodní agentury pro energii (IEA, 2022) stojí brazilské vodní elektrárny za 63 % produkované elektrické energie 11,1 % z celkové energetické produkce. Tam zase dominuje ropa (48,5 %) a biopaliva a odpad (28,1 %).

Služby se na brazilské ekonomice podílí největším dílem, během posledních let kolem 60 %, s podílem na zaměstnanosti už na 70 % (Světová banka, 2024). V tomto sektoru silně dominují informační technologie, dále doprava, cestovní ruch a finanční služby (Atlas of Economic Complexity, 2024).

Co se přírodních podmínek týče, Brazílie se z většiny nachází v tropickém podnebném páse. Jen úplný jih země lze považovat za subtropy. Klimatické podmínky jsou i vzhledem k velikosti země, která má od severu k jihu 4 394 kilometrů, značně rozmanité. Dle Salgado et al. (2019, 1-3) lze brazilskou krajinu rozlišit do osmi vegetačních zón (a brazilského pobřeží), jejichž rozložení je k vidění na Obrázku X.

1. Amazonie – největší tropický deštný les na Zemi, pokrývá celý sever a severozápad Brazílie
2. Atlantská tropická Brazílie – původně rozsáhlý atlantský prales čerpající vlhkost od oceánu, dnes hustě obydleno, hlavní průmyslová centra země a intenzivní zemědělství
3. Lesy “Cocais” - podle obecného názvu pro plod zdejších palm, které oblast řídce porůstají – někdy považované za přechodnou zónu mezi Caatingou, Cerradem a Amazonií
4. Pampa – plošiny s původními pastvinami
5. Pantanal – největší mokřadní ekosystém světa
6. Subtropické plošiny “Araucaria” - vulkanické plošiny s pastvinami a ombrofilními lesy
7. Polovyprahlá zóna (též Caatinga) - suchá oblast se stepi
8. Polovlhká zóna (též Cerrado) - převážně savana
9. Brazilské pobřeží (nejedná se o samostatnou vegetační zónu)

Obrázek 2 – Vegetační zóny Brazílie, očíslováno dle popisu v textu (převzato z Salgado et al. (2019), upraveno autorem)

3. Metody a cíle

Tato práce je rešeršního charakteru a má za hlavní cíl zmapovat nerovnosti Brazílie na úrovni národní, regionální a skupinové. Dílčími cíli jsou:

Cíl 1: Charakterizovat vybrané metody měření ekonomických nerovností

- Typu dat
- Metody sběru dat
- Indikátory

Cíl 2: Charakterizovat nerovnosti v Brazílie na několika úrovních

- Historický kontext
- Nerovnosti na národní úrovni
- Nerovnosti na regionální úrovni
- Skupinové nerovnosti

Korespondující metody jsou:

Cíl 1:

Tomuto cíli se bude věnovat čistě rešeršní kapitola, která bude čerpat z akademických článků, metodologických publikací a příruček k měření nerovností. Na základě této literatury budou možné přístupy ke studiu nerovností stručně popsány.

Cíl 2:

Historický kontext ekonomické situace Brazílie bude popsán na základě literatury věnující se ekonomickému vývoji země. Samotné nerovnosti budou popsány za pomoci popisné statistiky, a to na základě dat z veřejně dostupných databází, akademických článků a dalších zdrojů. Vzhledem k struktuře práce budou tyto zdroje dat popsány v jednotlivých kapitolách.

4. Ekonomické nerovnosti – teoretická část

4.1. Příjem, spotřeba, bohatství

Jedním možným způsobem, jak měřit ekonomickou nerovnost ve společnosti je zaměřit se na příjmy. Možné je ji ale sledovat i skrze spotřebu či bohatství (majetek). Tyto tři koncepty jsou sice propojené, i přes to jejich měření přináší různé výsledky ve stejných populacích.

Dle Fisher et al. (2016, 46), kteří porovnávali nerovnosti příjmů, spotřeby a bohatství ve stejných domácnostech v USA, využití těchto jednotlivých konceptů ovlivňuje, jak vnímáme relativní životní úroveň různých vrstev. Ty nejchudší vrstvy vycházejí nejlépe při použití spotřeby – ta bývá relativně vyšší než jejich příjmy i bohatství. Ty nejbohatší pak při měření bohatství – to vystihuje jejich možnost udržovat současnou spotřebu v budoucnosti (a tuto možnost předávat dalším generacím). Pokud tuto logiku otočíme, můžeme říct, že nerovnost spotřeby je nižší, jelikož u nejbohatších vrstev podhodnocuje jejich reálnou situaci – dostupný příjem i bohatství mohou mít daleko vyšší, než kolik spotřebovávají. Spotřeba u těch nejnižších vrstev je pak naopak životní úroveň nadhodnocuje, jelikož napříč nízkým příjmem a bohatství stále musí naplňovat své základní potřeby a spotřebovává více než je jejich příjem. Stále dle Fisher et al. (2016, 46), nerovnost ve spotřebě pak ve finále bývá nižší než u příjmů, a ta nižší než nerovnost v bohatství.

Je vhodné zmínit, že v nedávné literatuře, například Fisher et al. (2022) či Balestra & Oehler (2023), je patrná i snaha o souhrnné měření nerovnosti skrze příjem, spotřebu a bohatství najednou.

4.2. Sběr dat

Dvěma hlavními zdroji dat o ekonomických nerovnostech jsou průzkumy domácností a data z daňových přiznání. Obě tyto možnosti mají své nedostatky, které ovlivňují konečné výsledky měření. Při použití průzkumů bývají obecně naměřeny nižší hodnoty než u daňových záznamů, a to kvůli podhodnocení koncentrace prostředků u horního jednoho procenta distribuce, kde se hodnoty výrazněji rozcházejí. V posledních letech ale řada autorů začala využívat kombinaci těchto zdrojů, aby se vyhnuli jejich slabinám (zejména v měření na vrcholu distribuce) a navzájem je doplnili pro vytvoření ucelenějšího obrázku o distribuci příjmů; (Blanchet et al. 2018), (Bourguignon, 2018), (Bhering, 2023).

Průzkumy domácností

Nejlépe dostupná data o distribuci prostředků v populaci bývají ty z průzkumů v domácnostech. Jsou prováděny výzkumníky na vzorcích populace, výsledná data a jejich kvalita jsou tedy závislá na sestavení vzorku výzkumníkem a následných odpovědích respondentů. Nedostatky v těchto dvou částech výzkumu se v anglické literatuře označují jako *sampling errors* (chyby ve vzorkování) či *nonsampling errors* (chyby mimo vzorkování). *Sampling errors* pochází z velikosti a struktury vzorku, *nonsampling errors* pak z nepřesností pocházejících ze samotných odpovědích, tedy chybějící odpovědi, podhodnocování či nadhodnocování hodnot respondenty. Rozdílnými postupy mezi studiemi je ovlivněna i komparabilita mezi státy či regiony, nebo sledování vývoje nerovností v čase, kdy a kde při výzkumu byly použité jiné metody či definice příjmu – mají tedy rozdílné *sampling errors* (Morelli et al., 2015, 601-602).

Některé databáze ale shromažďují i data, která jsou pro srovnávání vhodnější. Toho může být dosaženo dvěma způsoby. Prvním je harmonizace dat, tedy jejich úprava, která do určité míry srovná jejich rozdíly. Takovým zdrojem dat je například *Luxemburg Income Study* (LIS), případně *Luxemburg Wealth Study* (LWS) pro data o distribuci bohatství. Dalším příkladem je SILC (*Statistics on Income and*

Living Conditions) agentury Evropské unie Eurostat. Druhým způsobem získávání komparabilních dat je užívání sjednocených nástrojů při realizaci výzkumů. Toho využívala například *European Community Household Panel Survey*, fungující v EU jako předchůdce SILC (Morelli et al., 2015, 602).

Nonsampling errors mají v praxi vliv zejména na data o distribuci na úplném vrcholu distribuce. U nejbohatších respondentů existuje tendence podhodnocovat své příjmy, nebo neodpovídat na dotazy o příjmu vůbec. Toto má za důsledek podhodnocení jejich koncentraci prostředků, což dále snižuje výslednou naměřenou úroveň nerovnosti a citlivost měření na změny této části distribuce (Ravallion, 2021).

Daňové záznamy

Možným zdrojem dat o distribuci příjmů jsou daňové záznamy. Ty jsou dostupné skrze úřady států, které ale mohou přístup k nim omezovat. Tato data tak nejsou natolik široce přístupná. Na druhou stranu, historické záznamy o daních z příjmu umožňují zpětně studovat ekonomické nerovnosti v řádu desítek až stovek let, příkladem může být práce Atkinson & Piketty (2007). Komplikace při užívání daňových záznamů plynou z chybějících dat o některých částech distribuce, zejména v té s nižšími příjmy. Toto je z části dáno spodním prahem příjmů, pod kterým příjmy už daně nejsou. Státy také rozlišně přikazují různým skupinám podávat či nepodávat daňová přiznání. Může se lišit i způsob podávání přiznání, kdy někde mohou být podávány pouze individuálně a někdy i jako pár či domácnost. Toto vše vede odlišnému množství chybějících jednotek měření, které je nutné nahrazovat. Tyto nedostatky jsou pak ještě silnější u (většinou chudších) zemí s daňovými systémy, které zahrnují menší části populace (Yonzan et al., 2020). Podobně jako průzkumy domácností, data z daňových záznamů trpí i nepřesnostmi tam, kde dostupná jsou. Problémem zde mohou být daňové úniky a vyhýbání se placení daní, případně podhodnocování u některých zdrojů příjmu (Morelli et al., 2015, 602).

Kombinování zdrojů dat

S nedostatky popsaných metod sběru dat v různých sekcích distribuce se nabízí kombinované využití obou z nich tak, aby se navzájem doplňovaly. Pro toto je nutné učinit takové kroky, aby data byla kompatibilní a skutečně navzájem napravovala své nedostatky. Je třeba například najít bod, kde se data budou setkávat, či harmonizovat různé aspekty dat (množství dat, definice proměnných atd.) (Blanchet et al., 2018). Jako příklad tohoto přístupu můžeme jmenovat *Distributional national accounts (DINA)*, které využívá i v této práci později užitá databáze *World Inequality Database*.

4.3. Ukazatele (indikátory) nerovnosti

Existuje množství nástrojů pro měření ekonomických nerovností, tato práce se stručně zaměří na několik z těch nejvíce populárních. Patří mezi ně jednotlivé indexy spolu s různým kvantilovým dělením populace (resp. porovnáváním těchto kvantilů). Všechny jednotlivé nástroje mají své výhody i nevýhody, které jsou více či méně relevantní dle toho, co od nich očekáváme a jak je chceme interpretovat.

4.3.1. Kritéria pro ukazatele nerovnosti

Za dobu, co se ekonomové a jiní akademici zaobírají měřením nerovností, vznikla krom různých indexů i kritéria, která by tyto indexy měly splňovat, aby skutečně vypovídaly o ekonomických nerovnostech a bylo možné za jejich pomoci i pozorovat změny či porovnávat státy a jiné územní celky. Tato čtyři hlavní kritéria popisují například Houghton a Khandker (2009, 105-106):

Prvním z kritérií je anonymita (či symetrie). To znamená, že výsledek neovlivní, komu příjem náleží. Pokud si tedy dva lidé příjmy vymění, hodnota nerovnosti by se neměla změnit.

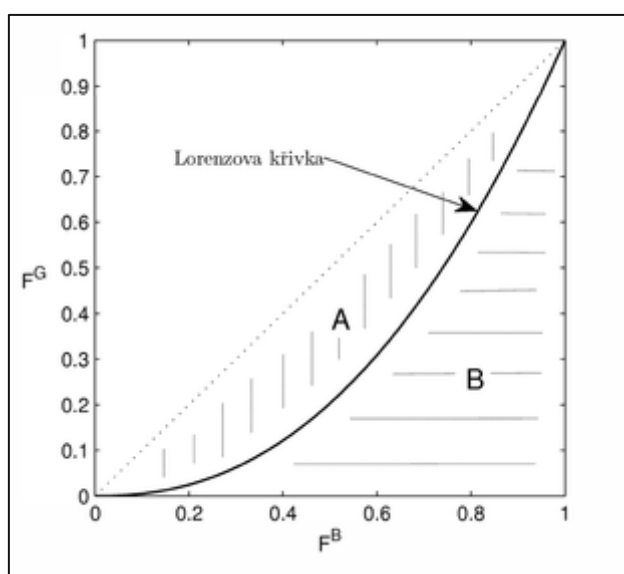
Dalším z kritérií je nezávislost na velikosti populace. Pokud se populace zvětšuje či zmenšuje, zatímco distribuce příjmů je neměnná, neměnným by měl zůstat i výsledek měření nerovnosti.

Třetí žadanou vlastností ukazatelů nerovnosti je nezávislost měřítka. Pokud příjmy všech budeme násobit jakoukoliv konstantou, hodnota indexu by měla zůstat stejná. Toto zajišťuje, že výsledek doopravdy vyjadřuje relativní stav příjmů, nikoliv absolutní, a nemění se tedy s růstem příjmů všech, či například s převodem dat do jiné měny.

Posledním z hlavních čtyř zásad měření nerovnosti je tzv. Pigou-Daltonovo pravidlo. To vyžaduje, aby se při převodu příjmů od osoby s příjmem vyšším osobě s příjmem nižším hodnota nerovnosti snížila (a naopak).

4.3.2. Lorenzova křivka

Lorenzova křivka je grafickým znázorněním distribuce prostředků v populaci. Vodorovná osa x obvykle vyjadřuje podíl populace a svislá y osa kumulativní podíl prostředků, který jí připadá. Součástí grafického zobrazení bývá i vodorovná přímka o 45° sklonu, které znázorňuje teoretický stav perfektní distribuce, kde všichni mají stejně. Větší vzdálenost Lorenzovy křivky od této přímky tedy značí větší úroveň nerovnosti. Takto lze křivku využít i pro porovnávání nerovností mezi státy či jinými celky. Úskalí je ovšem v tom, že pokud se Lorenzovy křivky dvou celků kříží, nelze jasně interpretovat kde je vyšší nerovnost obecně, ale je možné porovnávat jen samotnou distribuci v jejich populacích (Trapeznikova, 2019).

Obrázek 3 – Ilustrační příklad Lorenzovy křivky (převzato z Wikipedie (2024))

4.3.3. Giniho index

Giniho index je nejpopulárnějším souhrnným ukazatelem nerovnosti a jeho výpočet vychází ze samotné Lorenzovy křivky. Uvádí se většinou na škále 0-1 (případně 0-100), kde 0 značí perfektní distribuci prostředků v populaci a 1 populaci, kde veškerý příjem připadá jediné osobě, tedy největší možnou nerovnost. Pokud vycházíme z grafu Lorenzovy křivky, Giniho koeficient je podílem plochy mezi přímkou perfektní distribuce a Lorenzovou křivkou na celé ploše pod přímkou perfektní distribuce (Trapeznikova, 2019). Pro ilustraci můžeme použít *Graf 1*, kde se Giniho index rovná $GI = \frac{A}{A+B}$.

Giniho index uspokojuje všechna čtyři zmíněná kritéria (Haughton & Khandker, 2009, 105-106). Výhodu má i v tom, že využívá všechna data o populaci – do indexu se započítává každý zaznamenaný příjem, což neplatí například u některých částečných kvantilových ukazatelů. Na první pohled se může zdát, že i jeho vyjádření v jediné hodnotě je výhodou, jelikož lze snadno a intuitivně porovnávat různé státy či oblasti. Problém je však v tom, že z této hodnoty není možné rozeznat, jak přesně je v populaci příjem distribuován. Dvě země s podobným Giniho koeficientem tedy mohou vykazovat výrazně rozdílnou distribuci a jejich situace je tak v realitě velmi odlišná (Trapeznikova, 2019). Další nevýhodou je složitá a nepřesná rozkladatelnost koeficientu. Pro různé účely může být žádoucí ukazatele nerovnosti rozložit dle různých aspektů, jako jsou například zdroj příjmu, demografické skupiny populace, geografické oblasti atd. U Giniho indexu je toto problematické, jelikož při součtu dílčích koeficientů v populaci dostaneme jinou hodnotu, než při jeho výpočtu pro celou populaci (Haughton & Khandker, 2009, 106).

4.3.4. Atkinsonův index

Tento index byl navržen jedním z nejvýznamnějších ekonomů zabývajících se nerovnostmi, Anthonym Atkinsonem v jeho článku „On the measurement of inequality“ (1970). Tento index nabývá hodnot 0-1, stejně jako Giniho index, a vyšší hodnota též znamená vyšší nerovnost. Krom toho je ale interpretace jiná. Hodnota Atkinsonova indexu totiž vypovídá i tom, jaký by stačil podíl národního důchodu k dosažení stejné životní úrovně, pokud by v populaci nebyla žádná nerovnost. Tento podíl získáme z rozdílu 1 a hodnoty Atkinsonova indexu (Atkinson, 1970, 257). Pokud se vrátíme k Brazílii, její Atkinsonův index pro rok 2021 tvořil 0,41 (Our World in Data, 2022), což znamená, že by jí ke stejné životní úrovni stačilo 59 % z jejího národního důchodu.

Důležitým aspektem u Atkinsonova indexu je takzvaný „parametr averze vůči nerovnosti,“ čímž se snaží napravit necitlivost Giniho indexu k nerovnostem na koncích (zejména dolním) distribuce prostředků. Parametr vypovídá o averzi společnosti vůči nerovnostem a v teorii může nabývat hodnot 0 až ∞ . Pokud by byla jeho hodnota 0, je nerovnost společnosti lhostejná, pokud pak ∞ , společnost se zajímá výhradně o situaci nejchudšího jedince. Atkinsonův index tento parametr ovlivňuje tím způsobem, že dává různou váhu distribuci příjmů (či jiných prostředků) v různých částech tohoto spektra. Když je parametr averze vyšší, index je pak citlivější ke změnám u nižších příjmů (Atkinson, 1970, 257).

4.3.5. Theilovo L a T

Theilovy indexy L a T patří do třídy ukazatelů založených na entropii (tj. míra nejistoty, chaos), která sleduje odchýlení od perfektní nerovnosti. Entropické ukazatele nerovnosti zahrnují proměnnou α , která ovlivňuje citlivost měření v různých částech distribuce (Bellù & Liberati, 2006) a může nabývat hodnot všech reálných čísel. Nízké hodnoty α způsobí větší citlivost v nižších částech distribuce, a vyšší α zase citlivost ve vyšších vrstvách. Pokud je α rovné 0, jde o Theilovo L, a pokud je rovné 1, jde o Theilovo T (Haughton & Khandker, 2009, 106). Nerovnost tyto ukazatele indikují v hodnotách 0-1, kde vyšší hodnoty značí vyšší nerovnost.

Theilovo L a T, spolu s celou třídou entropických indexů splňují všechna kritéria ukazatelů nerovnosti. Jejich zásadní výhoda oproti např. Giniho indexu ovšem leží v jejich rozkladatelnosti, resp. v možnosti měřit nerovnosti uvnitř i mezi různými skupinami v populaci (Cowell, 1980).

4.3.6. Částečné kvantilové indexy

Nerovnost lze sledovat i rozdělením populace do různých kvantilů podle jejich prostředků a jejich následovném porovnávání, dělení a podobně. Tyto metody jsou sice jednoduché a intuitivní, ale mají značné nedostatky, zejména pokud nás zajímá nerovnost napříč celou populací. Možné je například

udávat podíl vrchních x procent populace na celkových příjmech, majetku či jiných prostředcích populace, např. bohatství vrchního 1 %. Další možností je vydělit prostředky některého ze spodních percentilů těmi některého z horních, (například spodních 10%/horních 10 %), tzv. „Kuznetsův poměr“, čímž dostaneme hodnotu kolikrát větší je majetek těch nejbohatších než těch nejchudších (Haughton & Khandker, 2009, 104). Dále je možné využít Palmův poměr, vycházející z ze zjištění J.G. Palmy, že střední třída (mezi 40. a 90. percentilem) je co se týče příjmů napříč zeměmi velmi homogenní a většina heterogenity je tedy ve zbývajících koncích distribuce (Palma, 2011, 121). Na základě tohoto Cobham a Sumner (2013, 6) navrhli počítat poměr těchto heterogenních percentilů.

Tato vyjádření nerovnosti mají problém především s plněním Pigou-Daltonova pravidla, jelikož pokud se prostředky přesunou jen uvnitř jednoho z vybraných percentilů populace, finální poměr se nezmění. Ke splnění tohoto kritéria může dojít jen pokud převod proběhne mezi vybranými percentily.

5. Brazílie

5.1. Historický kontext

5.1.1. Koloniální Brazílie (1464-1822)

Dějiny relevantní pro kontext práce zaměřené na nerovnosti v současné Brazílii začínají až s kolonialismem - začátkem portugalské nadvlády. Ten lze datovat do roku 1464, kdy byla podepsána Tordesillaská smlouva, dělící nárok Španělska a Portugalska na území amerického kontinentu dle přímky na 46 stupňů a 30 minut západní délky. Portugalsko své území na východ od této linie pojmenovalo podle zde hojně rostoucího a v tu dobu žádaného endemického stromu sapanu ježatého - Paubrasilia echinata. Větší zájem o využití Brazílie začalo Portugalsko projevovat ale až v 16. století. V následujícím období docházelo k silnějšímu upevnění kolonií na pobřeží i expanzi do vnitrozemí. Na expanzi i na západ od linie Tordesillaské smlouvy se podíleli pastevcí skotu, misionáři, badatelé i lovci otroků. Nejúspěšnější byli ti ze São Paula, zvaní „Paulistas“. Ti se dostávali až na území dnešní Kolumbie či Peru (Burns et al., 2024).

Ekonomika brazilských kolonií v této době stála především na těžbě a zemědělství, respektive exportu zlata a cukru. Produkce cukru byla převážně koncentrovaná na severovýchodě území. Kvůli své náročnosti na půdní a lidské zdroje a technologie se kontrola a bohatství v tomto regionu začaly koncentrovat u malé skupiny vlastníků plantáží. Menší plantážníci se zde věnovali hlavně produkci kávy a bavlny, jiní nezávislí zemědělci produkci tabáku a pastvě skotu. Těžba zlata se ve velkém začala rozvíjet až na konci 17. století po objevech depozitů na jihovýchodě, konkrétně v dnešním brazilském státě Minas Gerais. Toto zásadně ovlivnilo další vývoj osidlování území, celkový ekonomický stav Brazílie i poměry mezi regiony. Spolu s dalšími objevy zlata a později i drahých kamenů v okolním území se přesunuly koloniální snahy sem. Toto zahrnovalo osadníky nové, ale i ty z pobřeží, které poté zůstalo z velké části opuštěné. Dále kapitál investovaný Portugalskem, přesunutý ze severovýchodního Salvadoru do Ria de Janeiro, ale i otroci, sem přesunuti jak z plantáží cukrové třtiny (též severovýchod), tak z portugalských zlatých dolů v Africe (Baer, 2001).

Posledních 70 let koloniální Brazílie doprovázely jak reformy portugalské vlády podporující imigraci, tak měnící se administrativní dělení území či uznání práv původních obyvatel. Ve stejné době došlo k uznání mnohých portugalských územních nároků Španělskem. K prvnímu významnému pokusu o získání suverenity došlo v roce 1789, to ale bylo neúspěšné. Ekonomická suverenita Brazílie byla značně posílena až když zde v exilu (kvůli Napoleonově invazi do Portugalska) žil pozdější portugalský král Jan VI. Portugalský (též Dom João). Ten ukončil portugalský monopol nad brazilským obchodem, otevřel zdejší přístavy pro obchod všem spojencům a zrušil zákaz průmyslu v Brazílii. Jan VI. zároveň

založil množství administrativních, finančních, vojenských a vzdělávacích institucí. V roce 1815 učinil Brazílii rovnou Portugalsku v rámci nového Spojeného království Portugalska, Brazílie a Algarves. Tyto kroky neměly silnou politickou podporu v Portugalsku, jehož parlament je po návratu Jana VI. postupně rušil. Tyto spory finálně vedly k vyhlášení samostatného Brazílského císařství v roce 1822. Uznané bylo USA v roce 1824 a Portugalskem v roce 1825, následovalo i uznání napříč Evropou (Burns et al., 2024).

5.1.2. Brazílské císařství

Během krátké a chaotické vlády Petra I. Brazílského, trvající do jeho odstoupení v roce 1831, došlo k několika zásadním změnám. Vznikla nová ústava, udržující silnou centralizovanou moc císaře, který tak měl silný vliv na brazilský dvoukomorový parlament i ministerstva. Série dohod s Brity udržovala nízká dovozní cla, ale zahrnovala i příslib postupného konce otroctví. Brazílie také ztratila v důsledku války s Argentinou území současné Uruguaye. Následná dočasná vláda regentů v letech 1831-1840 ve snaze uklidnit konflikty v provinciích pozměnila ústavu, která vedla k částečné decentralizaci vlády. Nespokojenost i s dočasnou vládou vedla k reálnému nástupu Petra II. Za jeho osvícenské vlády (1831-1889) se zvětšoval vliv Brazílie v okolních regionech, což vedlo k Paraguayské válce. Ta silně ovlivnila její další vývoj (Burns et al., 2024).

Během fungování císařství se hlavním pilířem brazilské ekonomiky opět stala produkce cukru, zatímco těžba zlata s postupným vyčerpáváním nalezišť slábla. Silně vzrostla i produkce kávy a bavlny. Ke konci 19. století už káva spolu s posilujícím průmyslem začíná dominovat. Zároveň se ale začala projevovat zaostalost země, závislé právě na otroky poháněné produkci cukru, i když nyní stále více i bavlny a kávy. Postupný konec otroctví byl v Brazílii poměrně pomalý. I po slibu Petra I. a ukončení otroctví v britských koloniích transatlantický obchod s otroky nadále fungoval a majitelé otroků měli na vládu silný vliv. Otroků ale přesto ubývalo a populace svobodných bývalých otroků a jejich potomků předčila tu zůstávající v otroctví, a to jak díky osvobození pod vlivem posunu společnosti a vnímání zaostalosti systému, tak i s oslabeným dozorem způsobeným odlivem a ztrátou vojáků do Paraguayské války. V roce 1871 byla zaručena svoboda všem potomkům otroků a v roce 1888 bylo osvobozeno všech zbývajících 700 tisíc otroků. I přes silné změny v tomto období ekonomika Brazílie za vlády Petra II. násobně vzrostla, například hodnota exportů se za zvýšila desetkrát (Klein & Luna, 2023).

5.1.3. Stará republika (1891-1930)

V roce 1889 byl Petr II. svržen vojenským hnutím s podporou střední třídy a producentů kávy. Dočasným prezidentem se stal Manuel Deodoro da Fonseca, po něm pak Floriano Peixoto, vůdčí postavy hnutí. Založena byla sekulární republika s novou ústavou (1891), silně inspirovanou USA. První Brazílská republika byla tedy státním zřízením prezidentská a federativní, dělená na státy (Burns et al., 2024).

Po předání postu hlavy státu z rukou vojenských prezidentů v roce 1894 následovala série prezidentů z elit kávového regionu států São Paulo and Minas Gerais, kteří dodatečně podporovali už tak rychle rostoucí produkci a export kávy. I přes demokratické zřízení byla moc koncentrována u majitelů půdy, volební právo bylo omezeno na jejich vybrané skupiny a volby byly manipulovány tak, aby se na pozici prezidenta střídali oligarchové ze zmíněných států produkujících kávu. Na přelomu století už stála káva za více než polovinou vývozu. Jihovýchodní státy silně rostly jak populačně, tak ekonomicky. Prudce vzrostlo centrum republiky, město São Paulo, ale i Santos, z jehož přístavu se káva vyvážela do Severní Ameriky a Evropy (Klein & Luna, 2023).

V druhé polovině 19. století došlo k boomu v produkci kaučuku v Amazonii, a díky tomu i k rozvoji dosud izolovaného města Manaus, který pokračoval do nástupu konkurence v podobě asijské kaučukové produkce na začátku 20. století (Weinstein, 1983).

Brazílie se rozrůstala i územně. Na začátku 20. století brazilská armáda postupně zabírala sporná území v jihoamerickém vnitrozemí. Tato taktika fungovala a okolní země se ve prospěch Brazílie celkem vzdaly území o necelých 900 tisíc kilometrech čtverečních. Poslední desetiletí prezidentů z řad kávových elit ve 20. letech doprovázely opakované pokusy o vojenský puč z řad poručíků armády, podporované členy rostoucí městské střední třídy, nespokojenými s koncentrací politické a ekonomické moci. Hnutí nabývalo nacionálních i sociálně demokratických tendencí – slibovalo centralizaci vlády, podporu odborů a družstev, zavedení minimální mzdy a maximálního počtu pracovních hodin, zákaz dětské práce. Úspěchu se nakonec dočkalo se vzpourou Getúlia Vargase, neúspěšného prezidentského kandidáta ve volbách roku 1930, který se poté prezidentské pozice ujal (Burns et al., 2024).

5.1.4. Vargasova éra (1930-1954)

Začátek Vargasovy vlády byl současný s Velkou hospodářskou krizí, která silně zasáhla i Brazílii. Státy se zároveň snažily udržet si politickou moc, kterou Vargas centralizoval v ústavě z roku 1934. Ta mimo jiné zavedla i obecné volební právo. Tato situace vedla k několika násilným povstáním, která byla potlačena a prezident se ujal téměř absolutní moci pod další novou ústavou. Následovala další koncentrace moci pod federální vládou. Vargasova administrativa ale také podporovala diverzifikaci zemědělství, sociální politiku ve prospěch dělnické třídy, či rozvoj průmyslu doprovázený protekcionismem. Během Druhé světové války Brazílie těžila ze spojení s USA, které ji ekonomicky a vojensky podporovaly. Na konci války se zvýšil odpor vůči Vargasovi mezi armádními představiteli, kteří ho donutili v roce 1945 odstoupit. Následovalo více demokratické období, v jehož druhém volebním období byl Vargas znovuzvolen prezidentem (během prvního byl senátorem). Během jeho druhé administrativy ale silně rostla inflace i státní dluh. Zvyšovala se tak poptávka po více liberální ekonomické politice, které Vargas odporoval – vznikl například státní ropný podnik Petrobrás. S více viditelnou korupcí se opět zvyšoval tlak armády na abdikaci Vargase, který v roce 1954 spáchal sebevraždu. Zbytek volebního období dosloužil jeho viceprezident (Klein & Luna, 2023).

5.1.5. Administrativa Juscelina Kubitscheka a Joãa Goularta (1956-1965)

Volby v roce 1955 vyhrál Juscelino Kubitschek s vysokými ambicemi na ekonomický rozvoj Brazílie a její dosažení úroveň světové velmoci. Jeho vláda realizovala rozsáhlé projekty v hydroenergetice, silniční infrastruktuře, ocelářství a produkci ropy a uhlí. Ve snaze rozšířit osídlení a ekonomickou činnost do vnitrozemí bylo vybudováno nové hlavní město Brasília. Rychlý ekonomický růst za Kubitschekovo administrativy ale doprovázel i vysoký růst státního dluhu a inflace, která zamezila skutečnému zlepšení životní úrovně (Klein & Luna, 2023).

João Goulart, zvolený do prezidentské funkce v roce 1961, usiloval o rozšíření Vargasova programu státem podporované industrializace. Jeho období se zároveň vyznačovalo rostoucí mobilizací odborů, studentských hnutí a nových levicových skupin v katolické církvi. Z obavy o příliš levicové směřování země armáda v dubnu 1964 svrhla prezidenta i vládu a nastolila vojenskou diktaturu, která trvala 21 let (Klein & Luna, 2023).

5.1.6. Období vojenské diktatury 1964–1985

Vláda této éry by se dala charakterizovat jako represivní a tvrdě antikomunistická, na druhou stranu však usilující o centralizovaný stát s do jisté míry centrálním plánováním. Z obav z absolutní moci

některého z vojenských vůdců byly zachovány formální volby a pevně dané funkční období prezidenta. Opozice byla ale tvrdě potírána (Klein & Luna, 2023).

Od samého počátku vojenská vláda vycházela z předpokladu, že za nepříznivou ekonomickou situací a trvale vysokou inflací stojí nadměrné množství peněz v oběhu, vyšší mzdy a skokový nárůst úvěrů soukromému sektoru. Oživením se měla stát opatření, která by regulovala výši mezd, kontrolovala úvěry a vedla ke snížení veřejného dluhu (Klein & Luna, 2023).

Postupně došlo ke změně daňového systému, indexaci měny, zřízení centrální banky a tím zlepšení koordinace měnové politiky a finančního systému, dále pak k vytvoření kapitálového trhu. Díky reorganizaci finančního systému a indexaci vznikl trh s dlouhodobými úvěry a veřejným dluhem, což umožnilo reálné úrokové sazby (Klein & Luna, 2023).

Byla zřízena Národní banka pro bydlení (BNH), která získávala finanční prostředky prostřednictvím národního systému nuceného spoření. To mělo původně sloužit jako fond pro vyplácení náhrad propouštěným zaměstnancům. Vyplácení těchto náhrad však omezovalo mobilitu pracovních sil, a tak většina takto získaných prostředků směřovala do BNH. Národní banka pro bydlení nově poskytovala úvěry na podporu výstavby domů, což bylo klíčové pro rozvoj městského bydlení v rozšiřujících se brazilských městech (Klein & Luna, 2023).

Mezi lety 1967 a 1973 rostl HDP průměrně o 10 procent ročně a průmysl vykazoval dokonce ještě vyšší růst. S modernizací ekonomiky významně rostla zaměstnanost i spotřeba. Tento růst byl ale doprovázen koncentrací příjmů, což bránilo přenosu zisků na zaměstnance. Zahraniční dluh nadále rostl a vláda v obavě z nízkého stavu rezerv výrazně podpořila export a otevřela zemi zahraničnímu kapitálu formou přímých investic i zahraničních úvěrů. Tato politika zásadním způsobem změnila strukturu brazilského zahraničního dluhu. Dosud byl tento dluh založen na zdrojích s pevně stanovenými úrokovými sazbami, nyní se základem staly mezinárodní soukromé bankovní úvěry s úrokovými sazbami plovoucími a mnohem vyššími (Klein & Luna, 2023).

V roce 1973 ekonomiku Brazílie značně ovlivnil ropný šok. V té době dovážela 73 procent své spotřeby ropy a rostoucí cena způsobila deficit v obchodní bilanci více než 6 procent HDP za současného růstu inflace až 30 procent ročně. Většina zemí postižených ropnou krizí přijala recesní programy a snažila se přizpůsobit ekonomiku nové situaci drahých energií. Brazilská vojenská vláda plánovala stimulovat ekonomiku ambiciózním investičním programem zaměřeným na snížení závislosti na dovozu. Výsledkem zavedení systému dotací však byl ještě vyšší vnitřní i zahraniční dluh a zrychlení inflace (Klein & Luna, 2023).

Druhý národní rozvojový plán, který na tento investiční program navázal, už vedl k významným pokrokům v domácí produkci. To Brazílii umožnilo nejen omezit dovoz, ale také exportovat část své výroby. Některá průmyslová odvětví, jako například papírenský průmysl, vykazovala výrazný růst a stala se důležitými exportními položkami. V jiných případech docházelo k zpoždění v implementaci projektů nebo chybám v plánování. Vzhledem k výsadnímu politickému postavení vládnoucí skupiny nebyla přípustná opozice ze strany opozičních odborníků, a tím byla účinnost těchto opatření omezena (Klein & Luna, 2023).

Dalším odvětvím hospodářství, jehož modernizaci vojenské vlády podporovaly, bylo zemědělství. Cílem byl dostatek potravin za nízkou cenu, uvolnění venkovské pracovní síly pro průmysl a otevření mezinárodních trhů zemědělské produkci, která by generovala potřebnou devizovou hotovost. Vytvoření Národního zemědělského úvěru (SNCR) v roce 1965 poskytlo farmářům značné finanční prostředky a představovalo hlavní nástroj vlády pro podporu zemědělství. Zavedena byla také politika zaručených minimálních cen a nákupu vyrovnávacích zásob, které sloužily k zabránění velkým cenovým výkyvům jak pro výrobce, tak pro spotřebitele. V roce 1973 vláda podpořila vznik Brazilské

společnosti pro zemědělský výzkum (Embrapa), která hrála klíčovou roli v modernizaci brazilského zemědělství prostřednictvím výzkumu semen, plodin, hnojiv apod. (Klein & Luna, 2023).

Udržování průmyslového a zemědělského růstu prostřednictvím dotací však opět vedlo k dramatickému nárůstu zahraničního dluhu, který se v období vojenských vlád zčtyřnásobil. Mezinárodní úrokové sazby překročily 10 procent v roce 1979 a nadále rostly. Roční servisní náklady na zahraniční dluh se zvýšily z méně než 1 miliardy USD v roce 1973 na 5 miliard USD v roce 1979 a znovu se zdvojnásobily v roce 1981. Inflace obnovila svůj vzestupný trend, přesahující 50 procent v roce 1979 (Klein & Luna, 2023).

V tomtéž roce, tedy v době nástupu poslední vojenské vlády, čelila Brazílie druhému ropnému šoku. Ten se stal začátkem "dluhové krize", která trvala celé desetiletí a ovlivnila téměř všechny země Latinské Ameriky (Klein & Luna, 2023).

5.1.7. Devadesátá léta

Devadesátá léta byla v Brazílii obdobím návratu demokracie, vzniku občanské společnosti, snížením chudoby a (díky rozptýlení průmyslu) také regionálních rozdílů ve zdraví a vzdělávání. Přinesla však také šok z otevření ekonomiky světovému trhu, které způsobilo zásadní změnu hospodářského vývoje země. Došlo k privatizaci ekonomiky, podpoře zahraničních investic a odstranění státních monopolů ve výrobě zboží a služeb. Průmyslový sektor po výrazném omezení státní ochrany stagnoval a stal se dočasně nekonkurenceschopným. V roce 1993 převzal ministerstvo financí Fernando Henrique Cardoso a zavedl Plano Real, stabilizační plán, který měl zastavit inflační spirálu. Plán byl úspěšný a díky volnému přístupu na mezinárodní finanční trh s dostatkem zdrojů za nízké úrokové sazby, a naopak zahraničním investicím na domácím trhu s extrémně vysokými úrokovými sazbami rostla hodnota národní měny. Vystavení mezinárodní konkurenci spolu s využitím zahraničních technologií a mezinárodního kapitálu opět výrazně oživilo průmyslovou výrobu (Klein & Luna, 2023).

Postupně došlo ke stabilizaci cen, růstu poptávky a následně také k opětovnému růstu HDP. Zatímco průmyslová výroba zažívala turbulentní změny, zemědělství bylo i po vstupu na světový trh schopno úspěšně konkurovat mezinárodní produkci a zůstávalo klíčovým odvětvím brazilského hospodářství. Do roku 2000 stala jedním z největších a nekonkurenceschopnějších dodavatelů zemědělských produktů na globálním trhu. Dnes je Brazílie jedním z hlavních světových vývozců sójových bobů, kávy, živočišných bílkovin, cukru a pomerančové šťávy a druhým největším vývozcem kukuřice a bavlny po Spojených státech. Jejím největším odběratelem je Čína, která nakupuje zhruba třetinu brazilské zemědělské produkce. výrazně exportuje také do zemí Blízkého východu (Klein & Luna, 2023).

5.1.8. 21. století

Vstup Číny na světový trh způsobil zvýšení cen komodit, z čehož Brazílie profitovala dvojnásobně. Jednak vývozem železné rudy a zemědělských produktů, dále pak pokračujícími vysokými úrokovými sazbami a přílivem zahraničního kapitálu. Výsledkem byla schopnost akumulovat finanční rezervy a splácet zahraniční dluh (Klein & Luna, 2023).

V polovině první dekády došlo k částečnému návratu k aktivnímu "rozvojovému" modelu s klíčovou rolí státu v přímých hospodářských aktivitách. Fiskální politika opět zahrnovala jak veřejné investice, tak podporu soukromých investic formou financování, dotací a pobídek. Program podpořil vznik několika mezinárodně úspěšných brazilských firem v oblastech celulózy, masného průmyslu, potravin a nápojů, celkově však nebyl hodnocen jako úspěšný (Klein & Luna, 2023).

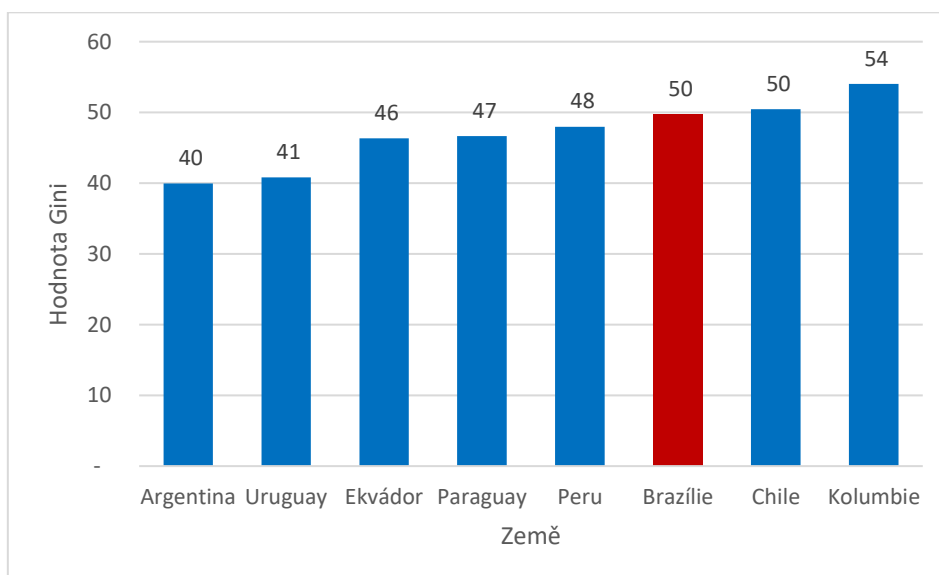
Světová krize v roce 2008 se Brazílie výrazněji nedotkla, v roce 2009 sice nedošlo k růstu ale již v roce 2010 vzrostl její HDP o 7,5 procenta, což značí rychlé překonání. Ačkoliv se Brazílie v současné době

vymaňuje z částečné mezinárodní izolace způsobené některými rozhodnutími Jaira Bolsonary, potýká se s vážnými fiskálními problémy, mimo jiné nízkým růstem a dopady globální energetické krize (Klein & Luna, 2023).

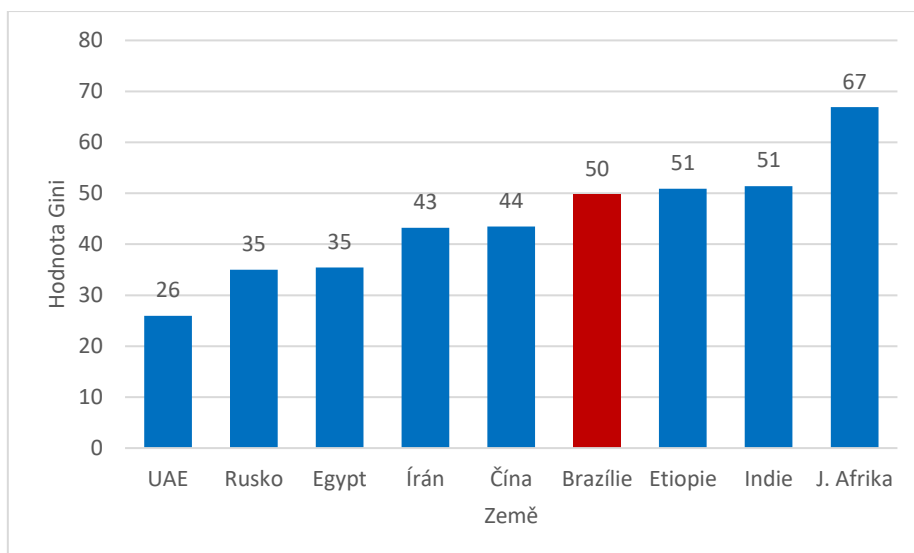
5.2. Brazílie – nerovnosti

5.2.1. Nerovnosti příjmů na národní úrovni

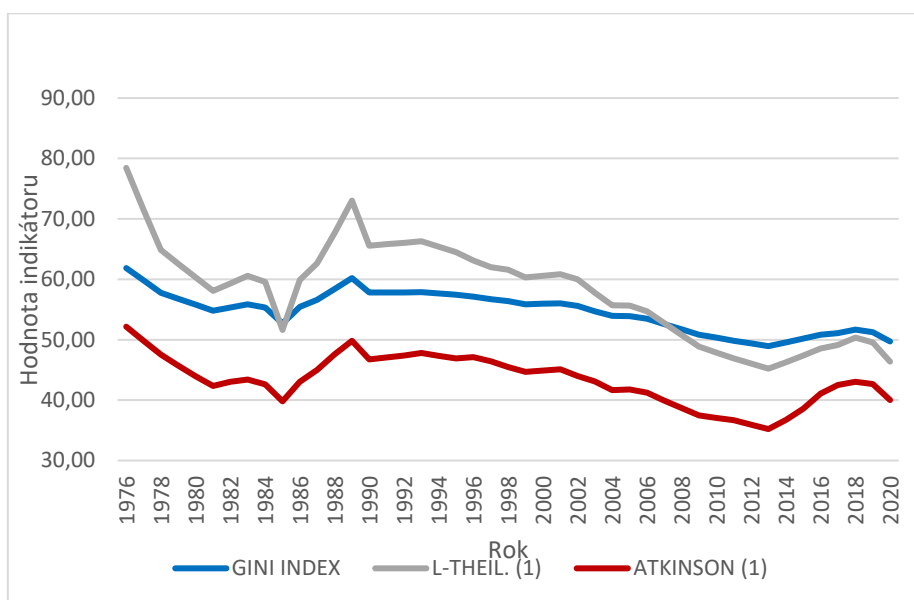
Na úrovni celé Brazílie lze při sledování vývoje příjmových nerovností sledovat silné výkyvy, od 70. let ale celkově nerovnost klesla, konkrétně dle Giniho indexu z hodnoty 62, na hodnotu 50. Toto je zřejmé alespoň z dat databáze World Income Inequality Database (WIID) k letem 1976-2020 (UNU-WIDER, 2024), založených na průzkumech příjmů v domácnostech brazilského statistického úřadu (IBGE) a zpracovaných napříč časem různými organizacemi. I přes trend dlouhodobého poklesu je zde ale nerovnost příjmů stále poměrně vysoká. V regionálním srovnání s dalšími většími a bohatými státy Jižní Ameriky (dle HDP na obyvatele) je Brazílie jen za Chile a Kolumbií (viz Graf 1) Dále v porovnání se zeměmi BRICS se Brazílie v závěsu za Jižní Afrikou v posledních letech střídá o 2.-4. místo s Etiopií a Indií, které mají hodnoty podobné (viz Graf 2). Tyto observace platí při využití různých indikátorů. Při pohledu na Graf 3 je viditelné, že všechny vybrané agregátní indikátory podobně vyobrazují všechny zásadní výkyvy i déle trvající trendy. Silnou nevýhodou WIID jsou zatím chybějící data pro roky od 2021 a dále. Nelze zde tedy získat informace o vývoji vzhledem k pandemii COVID-19.

Graf 1 - Giniho index pro příjmy, vybrané země J. Ameriky, rok 2020 (WID, 2024)

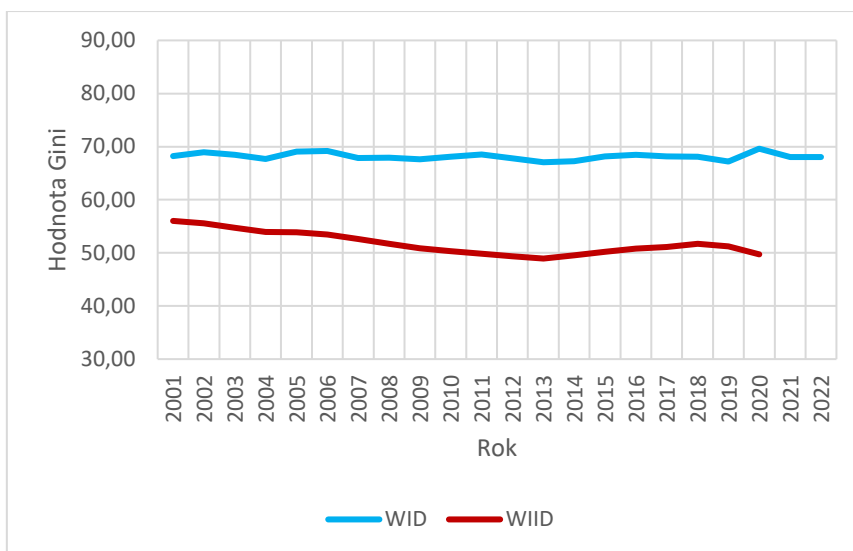

Graf 2 - Giniho index pro příjmy, země BRICS, rok 2020 (WID, 2024)

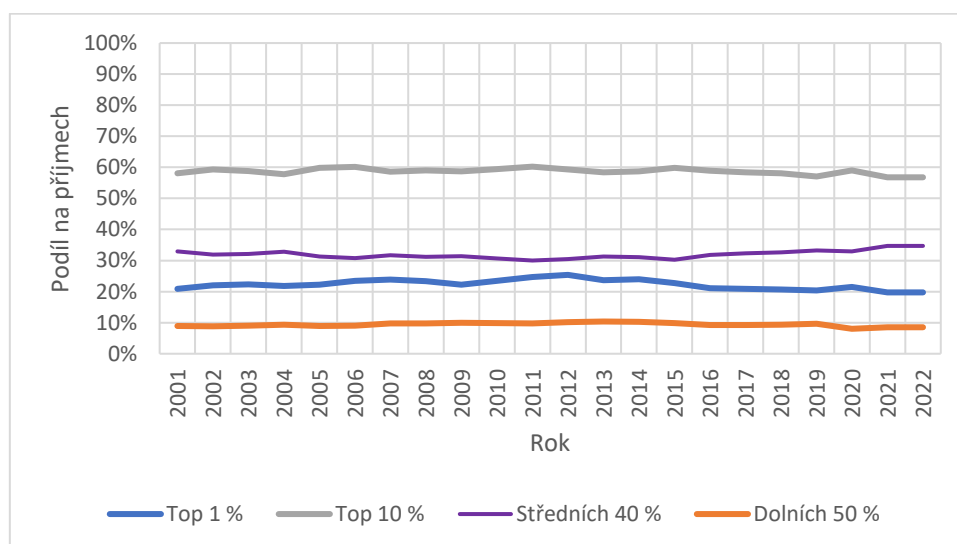
Graf 3 - Příjmové nerovnosti dle vybraných indikátorů, Brazílie, roky 1976-2020 (WID, 2024)

Data až do roku 2022, jsou pro Brazílii dostupná v databázi World Inequality Database (WID.WORLD, 2024). K dispozici je zde ale z agregátních indikátorů pouze Giniho index a od roku 2001, dřívější data (roky 1980-2000) jsou extrapolovaná. Zde jsou využita data DINA, tedy kombinovaná data z národních účtů, daňových záznamů a průzkumech domácností. Díky tomuto spojení dat byla lépe zachycena koncentrace příjmů na vrcholu distribuce a finální hodnota Giniho koeficientu je tedy vyšší než u dat WIID, jak ukazuje Graf 4. Data zde nejsou také tak optimistická, co se týče vývoje nerovností příjmů. Ze stejného grafu je patrné, že dle WID v tomto tisíciletí nedošlo k poklesu, jako tvrdí WIID, ale Giniho koeficient se od roku 2001 stále drží těsně pod hodnotou 70, s mírnými fluktuacemi.

Graf 4 - Giniho index pro příjmy, Brazílie, roky 2001-2022 (WID/WIID, 2024)

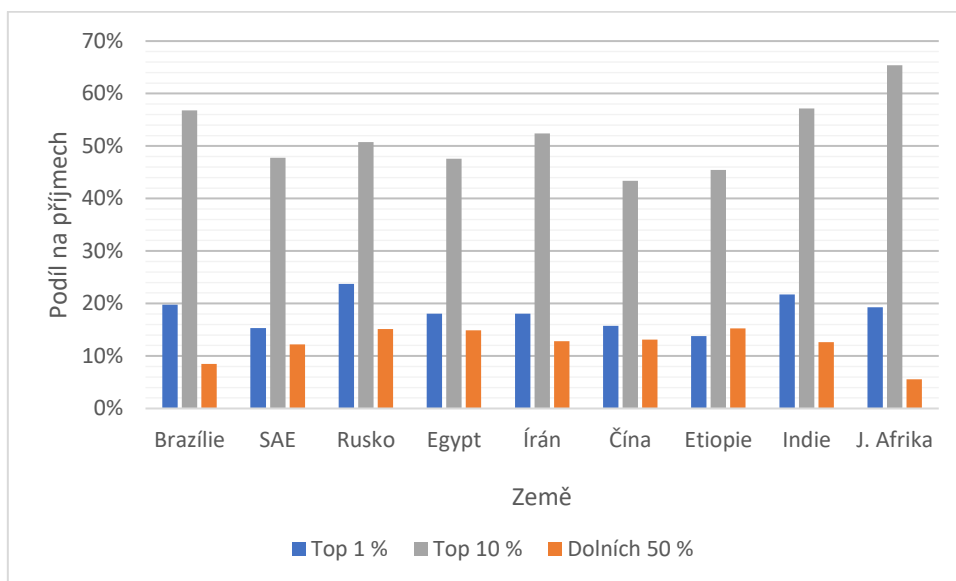
World Inequality Database též nabízí data k podílům na příjmech různých percentilů populace. K roku 2022 v Brazílii spodním 50 % populace náleželo jen 9 % příjmů, zatímco úplně hornímu procentu 20 % příjmů. Hornímu decilu mezitím náleželo 57 % a skupině mezi 50. a 90. percentilem 35 %. Co se týče vývoje v letech 2001-2022, k žádným výrazným změnám v distribuci nedošlo. Za zmínku ale stojí nárůst koncentrace příjmů u horního procenta mezi lety 2005 a 2011, kdy podíl narostl na maximum, tedy 25 %. Od roku 2013 ale začala tato hodnota opět klesat až ke zmíněným 20 % v roce 2022, hodnotu o jeden procentní bod nižší než v roce 2001. Alespoň dle těchto dat byl tento nárůst na úkor středních 40 %, jejichž podíl ve stejných letech nabýval nejnižších hodnot s minimem o 30 % v letech 2012 a 2013. Tento vývoj je k vidění v Grafu 5.

Graf 5 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, Brazílie roky 2001-2022 (WID, 2024)

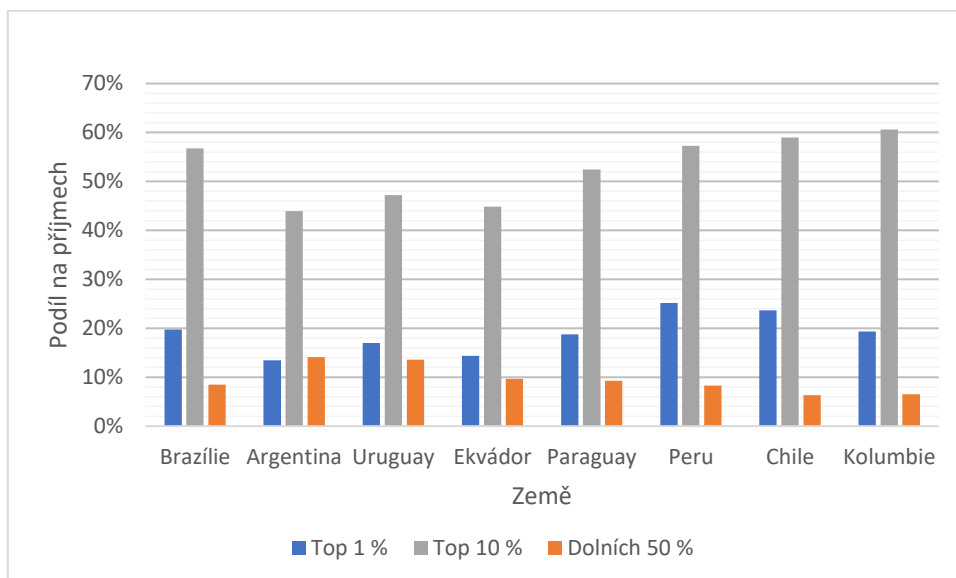
Při porovnání těchto podílů se zeměmi BRICS v Grafu 6 je patrné, že co do koncentrace příjmů u horního procenta populace je Brazílie opět blízko vrcholu. Se svými 20 % je jen za Indií (22 %) a Ruskou federací (24 %). I u koncentrace příjmů u nejvyšších 10 % se řadí k extrémům. Zde Brazílie sdílí druhé místo s Indií na 57 %. Vyšší koncentraci zde má jen Jižní Afrika, kde vrchním 10 procentům jde 65 % příjmů. Naopak spodních 50 % obyvatel je v Brazílii z této skupiny zemí téměř nejchudší. Jediná jiná

země, kde je tato hodnota nižší než 10 %, je Jižní Afrika, kde si polovina obyvatel přijde jen na 6 % všech příjmů své země.

Graf 6 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, země BRICS, rok 2022 (WID, 2024)

Při stejném srovnání s některými zeměmi Jižní Ameriky (Graf 7) můžeme sledovat, že se dle očekávání i zde Brazílie drží mezi zeměmi s nejvyšší koncentrací příjmů. Vyšší koncentraci v horním percentilu má jen Peru (25 %) a Kolumbie (24 %). U nejvyšších 10 % se brazilské příjmy koncentrují stejně jako v Peru (57 %), vyšší koncentrace je pak u Chile (59 %) a Kolumbie (61 %). Chudší polovina brazilské populace je svými relativními příjmy opět mezi chudšími i na jihoamerickém kontinentu. Zde je zemí s podílem této části populace nižším než 10 % více. Stejně jako Brazílie je na tom i Peru, nižší hodnoty pak znovu nalezneme u Chile (6 %) a Kolumbie (6 %).

Graf 7 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkových příjmech, vybrané země J. Ameriky, rok 2022 (WID, 2024)

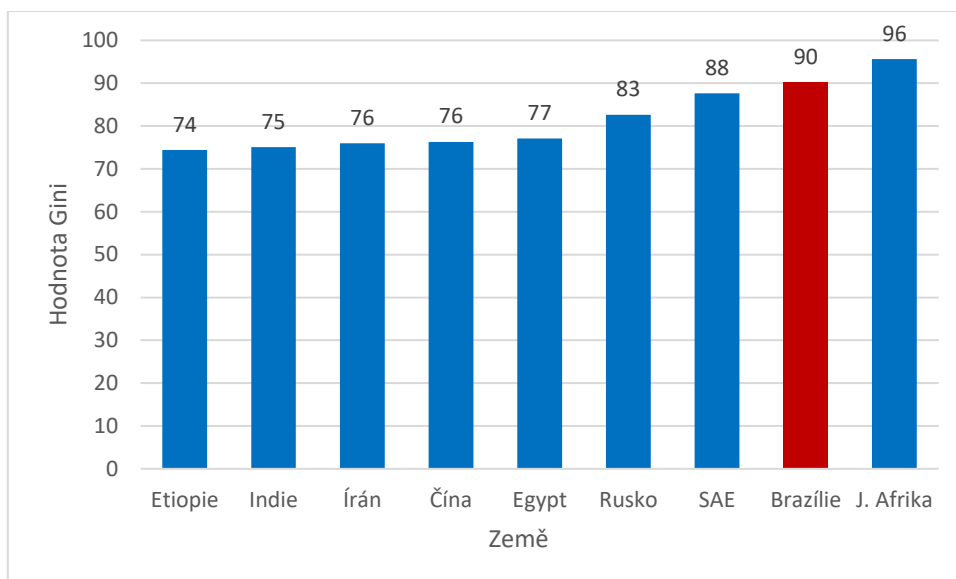
5.2.2. Nerovnosti bohatství na národní úrovni

Jak již zmínila předchozí kapitola 5.1., nerovnosti v bohatství bývají výraznější než ty v příjmech. Výjimkou v tomto není ani Brazílie. Pro měření zmíněných nerovností používá World Inequality Database (WID.WORLD, 2024) definici bohatství jako čistého jmění (net personal wealth), tedy rozdílů všech vlastněných aktiv a všech nesplacených závazků. To znamená, že jeho hodnoty mohou nabývat i záporných hodnot. Pro Brazílii jsou tato data dostupná od roku 1995 až do roku 2022. Giniho index bohatství v mezi těmito roky zaznamenal 5% růst, jak je mimo jiné patrné z Tabulky 1.

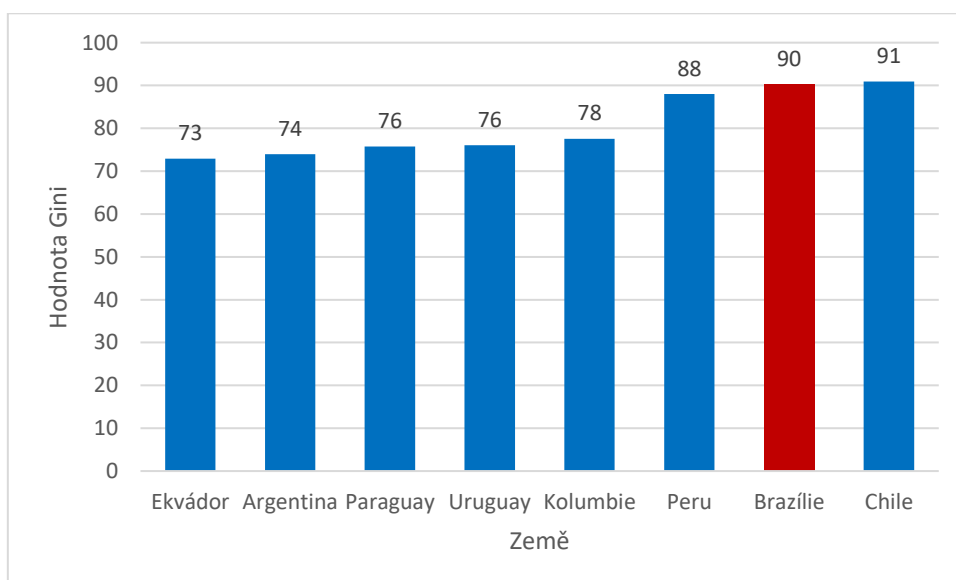
Rok	GINI	Rok	GINI
1995	85	2009	89
1996	85	2010	88
1997	85	2011	89
1998	85	2012	89
1999	85	2013	86
2000	85	2014	88
2001	85	2015	87
2002	84	2016	86
2003	86	2017	88
2004	88	2018	90
2005	89	2019	90
2006	87	2020	90
2007	86	2021	90
2008	87	2022	90

Tabulka 1 – Hodnoty GINI pro bohatství, Brazílie, roky 1995-2022 (WID, 2024)

Při opětovném porovnání se zeměmi BRICS v Grafu 8 můžeme vidět, že Brazílie je i u nerovností v bohatství měřené Giniho koeficientem mezi lídry. I když je mezi zeměmi s takto vysokou nerovností bohatství opět Jižní Afrika, za povšimnutí stojí výrazně vyšší hodnoty u Ruska a zejména Spojených arabských emirátů (SAE), než jaké v poměru k ostatním zemím měly u příjmových nerovností. Stejně tak za zmínku stojí nižší hodnota u Indie, jejíž Giniho index je zde o 15 % nižší než Brazílie. U zemí Jižní Ameriky k takovým odchylkám mezi relativními nerovnostmi bohatství a příjmů nedochází, jak lze zjistit při porovnání Grafů 9 a 3, Brazílie je zde opět mezi těmi nejméně rovnými.

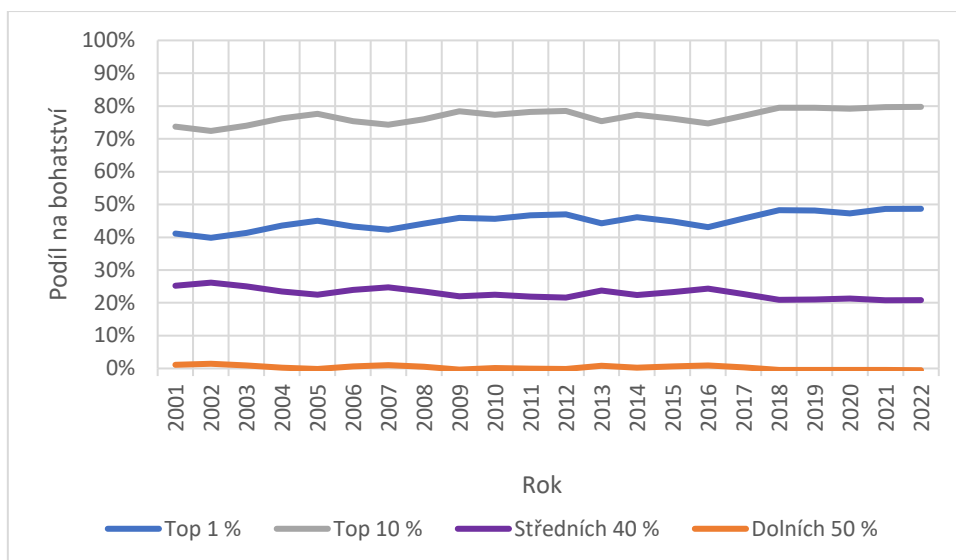

Graf 8 - Giniho index pro bohatství, země BRICS, rok 2021 (WID, 2024)

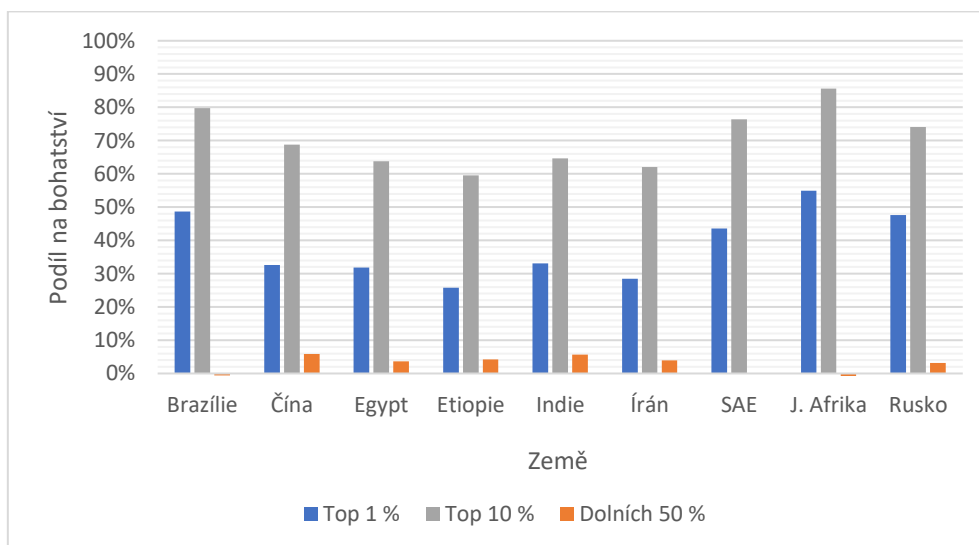
Graf 9 - Giniho index pro bohatství, vybrané země J. Ameriky, rok 2021 (WID, 2024)

I nerovnosti v bohatství lze sledovat skrze rozdělení populace dle několika percentilů. Vývoji distribuce bohatství mezi těmito skupinami v letech 1995 až 2022 (opět přizpůsobeno dostupnosti dat WID) v Brazílii se věnuje Graf 10. Zde lze vysledovat trend růstu koncentrace horních příček distribuce. Horní procento si přilepšilo o 8 %, horních deset pak o 6 %. Naopak podíl 40 % mezi 50. a 90. percentilem brazilské populace se snížil o 4 %. Nepřilepšila si ani chudší polovina obyvatel, která se v podílu bohatství pohybovala kolem nuly a v roce 2022 skončila s -1 %. Její nesplacené závazky tedy předčily hodnotu jejich aktiv.

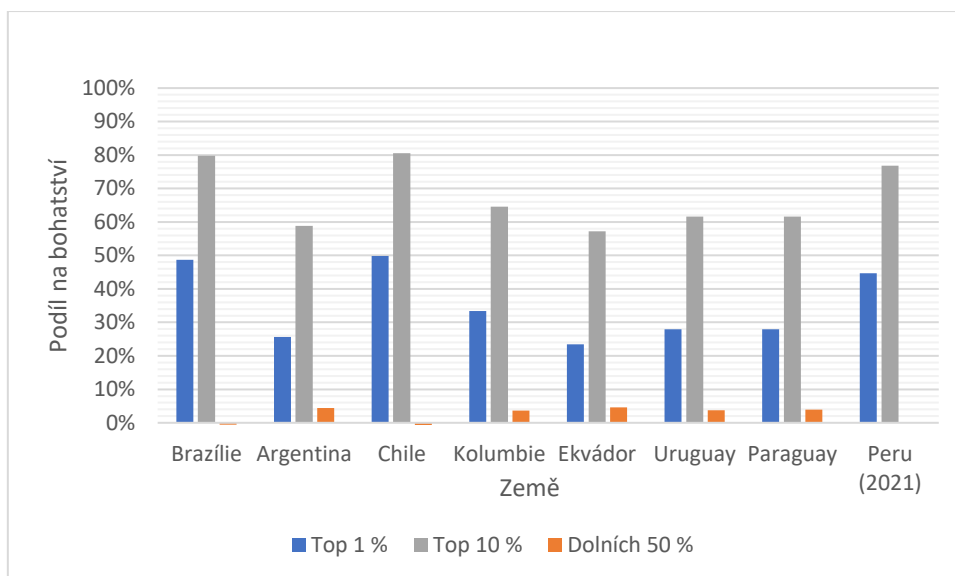
Graf 10 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, Brazílie roky 2001-2022 (WID, 2024)

Pokud se v Grafu 11 opět podíváme na Brazílii ve srovnání se zeměmi BRICS, můžeme najít její naměřenou koncentraci bohatství v horních vrstvách distribuce znovu mezi těmi nejvyššími. U podílů nejbohatšího jednoho a deseti procent obyvatel má navrch jen Jižní Afrika s 55 a 86% podílem těchto vrstev. Jihoafrických spodních 50 % je na tom zároveň ještě hůře než těch brazilských s -6% podílem na bohatství země.

Graf 11 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, země BRICS, rok 2022 (WID, 2024)

I v Jižní Americe má Brazílie téměř nejvyšší koncentraci bohatství na vrchu distribuce, jak je viditelné na Grafu 12. Hornímu procentu zde náleží více bohatství jen v Chile, a to jen o jeden procentní bod, tedy s 50 %. Podobně je tomu i u koncentrace bohatství horních 10 %, kde Chile opět převyšuje Brazílii o 1 %, tentokrát s 80% podílem bohatství. Spodní polovina obyvatel je na tom tentokrát v Chile a Brazílii stejně s -1% podílem, v Peru jen o trochu lépe na 0 %.

Graf 12 - Procentuální podíl vybraných percentilů na celkovém bohatství, vybrané země J. Ameriky, rok 2022

5.2.3. Regionální nerovnosti

Regionální nerovnosti mohou být považovány za specifický druh nerovností skupinových. Svou přímou návazností na geografii se ale odlišují od nerovnostmi skupin jako jsou pohlaví, rasy, věk a podobně. Společným prvkem je naopak možnost sledování nerovností uvnitř těchto skupin, stejně tak jako mezi nimi. V případě regionálních nerovností je pak možné se věnovat územním celkům na různých úrovních, v případě této práce se bude jednat o 26 členů brazilské federace, tedy 26 států a Federální a pět brazilských regionů.

5.2.4. Nerovnosti mezi regiony

Ekonomické nerovnosti mezi regiony lze měřit množstvím indikátorů. Pokud chceme vystihnout situaci jejich obyvatel namísto regionu jako celku, je vhodné je vztáhnout na velikost populace. Mezi dostupnými daty IBGE (2024) o příjmech obyvatel dle států je měsíční nominální příjem domácností na obyvatele (resp. osoby v domácnostech) pro rok 2022. Podle této statistiky, jež je k vidění v Tabulce 3, je nejbohatším členem federace Federální distrikt. Jelikož se ale nejedná o stát jako takový, je vhodné zmínit i nejbohatší regulérní stát, kterým je São Paulo v Jihovýchodním regionu. Naopak nejchudším státem v tomto ohledu je stát Maranhão v Severovýchodním regionu. Severovýchodní region je i tím nejchudším z územních celků této úrovně klasifikace. Téměř dvojnásobné nominální příjmy na obyvatele má Středozápadní region, jehož průměr silně zvyšuje opět Federální distrikt. Bez něho by se posunul až na třetí místo za Jižní a Jihovýchodní regiony.

Stát/Region	Příjem/obyv.	Stát/Region	Příjem/obyv.	Stát/Region	Příjem/obyv.	Stát/Region	Příjem/obyv.	Stát/Region	Příjem/obyv.
AL	181	AC	201	PR	358	ES	334	DF	565
BA	196	AM	187	RS	404	MG	296	GO	314
CE	203	AP	228	SC	391	RJ	382	MS	356
MA	158	PA	206			SP	416	MT	324
PB	212	RO	265						
PE	196	RR	241						
PI	215	TO	267						
RN	246								
SE	230								
Severovýchod	204	Sever	228	Jih	384	Jihovýchod	357	Středozápad	390
								Brazílie průměr	313

Tabulka 2 – Nominální příjem domácností na obyvatele v Brazílských státech a regionech k roku 2022 v USD (IBGE (2022), převod z BRL na USD dle World Bank (2022))

Dále můžeme srovnat výkonnost ekonomik jednotlivých brazilských územních celků, a to za pomoci HDP na obyvatele. Tyto údaje přímo nevypovídají o životní úrovni, i když v literatuře se ale často mluví o korelaci HDP s jinými indikátory blahobytu, např. Oulton (2012). Můžeme ale porovnat, zda státy a regiony s nejvyšší produkcí jsou též domovem těm nejvíce vydělávajícím obyvatelům země. Tabulka 3 se věnuje právě regionálnímu HDP na obyvatele. Můžeme z něj vyčíst, že nejlépe opět vychází Federální distrikt. Ze států má ale nejvyšší HDP na obyvatele Mato Grosso ze stejného regionu, tedy Středozápadního. Jen o necelých 500 dolarů na osobu má také již zmiňované São Paulo. Z regionů má nejvýkonnější ekonomiku v přepočtu na obyvatele ten Středozápadní. Naopak nejchudší je v tomto ohledu Severovýchodní region, ve kterém se nachází i Maranhão, stát s nejnižším HDP na obyvatele v celé Brazílii.

Stát/Region	HDP/obyv.	Stát/Region	HDP/obyv.	Stát/Region	HDP/obyv.	Stát/Region	HDP/obyv.	Stát/Region	HDP/obyv.
AL	4524	AC	4778	PR	8916	ES	9018	DF	18896
BA	4626	AM	6191	RS	9910	MG	7746	GO	7089
CE	4111	AP	5082	SC	10448	RJ	10970	MS	9569
MA	3422	PA	6007			SP	11362	MT	11835
PB	3616	RO	6825						
PE	4522	RR	5304						
PI	3631	TO	6356						
RN	4504								
SE	4354								
Severovýchod	4146	Sever	5792	Jih	9758	Jihovýchod	9774	Středozápad	11847
								Brazílie průměr	8263

Tabulka 3 – Hrubý domácí produkt na obyvatele v Brazílských státech a regionech k roku 2022 v USD (IBGE (2021), převod z BRL na USD dle World Bank (2022))

Již prvním pohledem na údaje o státech v této kapitole a historický kontext v kapitole 6.1.2. můžeme vidět spojitost mezi nejbohatšími státy a regiony spolu s těmi, kde se historicky produkovala káva a kde cukr. K takovému závěru došel i Leff (1972), který ekonomické rozdíly mezi Severovýchodním a Jihovýchodním regionem přičítá právě nárůstu exportu kávy v druhé polovině 19. století. Historickým původem a vývojem regionálních nerovností v Brazílii se zabýval i Reis (2014). Použil zde data o příjmu na obyvatele, produktivitě práce a hustotě ekonomické aktivity. Jako hlavní trendy zaznamenal trvajícím rozdělení Brazílie dle těchto indikátorů na severozápad a jihovýchod, spolu s jen minimálním poklesem regionálních nerovností ve zkoumaném období let 1872-2000. Jako hlavní determinanty těchto nerovností označil náklady spojené s dopravou, spolu s dalšími indikátory stavu infrastruktury. Naopak institucionální faktory jako legalita otroctví (k roku 1872), vzdělání, politická participace či koncentrace vlastnictví půdy takovou roli dle jeho analýzy nehrály.

5.2.5. Nerovnosti uvnitř regionů

Při měření vnitřních nerovností regionů se věnujeme opět distribuci příjmů mezi jedinci či domácnostmi, stejně jako při studiu nerovností na úrovni národní, a můžeme se tak vrátit k indikátorům z kapitoly 5. Behringova (2023) analýza se zabývá nerovnostmi příjmů na úrovni brazilských států, k čemuž využívá metody z Blanchet et al. (2018) k sestavení dat DINA z let 2006-2019. Hodnoty Giniho indexu k roku 2018, ke kterým Behring (2023) došel, jsou k nalezení v Tabulce 4. Z ní vyplývá, že nejméně rovnou oblastí by měly být Severní a Severovýchodní region, ve kterých se nachází i státy s největší hodnotou Giniho indexu, tedy Sergipe (70) a Amazonas (72). Nejnižší by dle těchto propočtů měla být nerovnost příjmů v Jižním regionu, se státem Santa Catarina s hodnotou 58.

Stát/Region	GINI	Stát/Region	GINI	Stát/Region	GINI	Stát/Region	GINI	Stát/Region	GINI
AL	69	AC	67	PR	63	ES	64	DF	68
BA	69	AM	72	RS	62	MG	63	GO	62
CE	68	AP	68	SC	58	RJ	67	MS	65
MA	67	PA	67			SP	66	MT	63
PB	67	RO	62						
PE	68	RR	66						
PI	68	TO	64						
RN	68								
SE	70								
Severovýchod	68,2	Sever	66,5	Jih	61,0	Jihovýchod	65,0	Středozápad	64,5
								Brazílie průměr	65,0
									6

Tabulka 4 – Giniho index pro brazilské státy a regiony, rok 2018 (Blanchet, 2023)

Behring (2023) z dat DINA vypočítal i podíly příjmů připadající nejvíce vydělávajícímu procentu a 10 %. Nejvyšší koncentraci příjmů v těchto částech distribuce měly státy Amazonas, Rio de Janeiro a São Paulo. V těchto státech se pohyboval podíl horního procenta mezi 25 až 30 %, zatímco podíl horních 10 % až těsně pod 60 %. Naopak nejnižší koncentrace na vrchu distribuce byla zaznamenána ve státech Amapa, Acre, Rondonia a Santa Catarina, kde si horní procento přišlo pouze na 20 % příjmů a horních 10 % na podíl kolem 50 %.

5.2.6. Skupinové nerovnosti

V rámci studia skupinových nerovností je možné dělit populaci velkého množství demografických faktorů. Tato práce se zaměří pouze na dvě základní, konkrétně pohlaví a rasu.

Pohlaví

Nejjednodušším demografickým dělením populace je podle pohlaví, tedy na muže a ženy. Gender Gap Index (GGI) Světového ekonomického fóra (WEF) je agregátním indikátorem slučujícím čtyři kategorie sub-indikátorů hodnotících ekonomickou participaci a příležitosti, přístup ke vzdělání, zdraví a politickou emancipaci. Hodnota GGI může nabývat hodnot 0-1, kdy nula značí úplnou nerovnost mezi pohlavími a 1 značí úplnou rovnost. Data o těchto indexech pro 146 zemí světa jsou publikována v rámci zprávy Global Gender Gap Report, nejaktuálnější k roku 2023 (WEF, 2023). Hodnota GGI pro Brazílii v roce 2023 byla 0,726, což jí řadí na 57. místo v globálním pořadí. K této hodnotě jí značně pomohly výsledky sub-indikátoru věnující se zdraví. Naopak politický sub-indikátor pro Brazílii vykazuje hodnotu jen 0,263. Co se týče relativního hodnocení, nejhůře je na tom Brazílie u ekonomického sub-indikátoru, u kterého je až na 86. místě.

Trendům ve skupinových nerovnostech Brazílie se věnuje analýza Leivas & Santos (2016), která používá data IBGE z sčítání lidu v letech 1980, 1991, 2000 a 2010. Základní data z ní se nachází v Tabulce 5. Z ní je patrné, že ženy i přes pokles v rozdílu mezi příjmy mužů a žen zůstává rozdíl mezi nimi značný a ženy stále vydělávají výrazně méně. Naopak je tomu ale u průměrné délky vzdělání, kde už ženy při posledních dvou sčítáních dosáhly vyšších hodnot.

Podíl populace					Průměrný pracovní příjem				Průměrná délka vzdělání			
Rok	1980	1991	2000	2010	1980	1991	2000	2010	1980	1991	2000	2010
Pohlaví												
Ženy	51%	52%	50%	51%	553	547	750	884	3,8	5,2	6,3	7,7
Muži	49%	48%	50%	49%	1403	1149	1340	1377	4,1	5,3	6,2	7,4
Rasa												
Bílá	58%	54%	57%	50%	1216	1071	1312	1435	4,9	6,3	7,2	8,5
Černá	6%	5%	6%	8%	579	513	655	808	2,2	3,5	4,7	6,5
Asijská	1%	1%	1%	1%	2151	2204	2481	1438	7,2	9,0	9,6	8,6
Smíšená	35%	40%	36%	41%	621	545	661	799	2,5	4,0	5,0	6,6

Tabulka 5 – Podíl populace, průměrný pracovní příjem (labor Income) a průměrná délka vzdělání pro pohlaví a rasové skupiny v Brazílii (Leivas & Santos, 2016)

Rasa

Mezi demografickými skupinami rozlišovanými v analýze Leivas & Santos (2016) a součástí Tabulky 5 jsou i rasy. Ty jsou rozlišovány na bílou, černou, asijskou a smíšenou. Mezi nimi si v příjmech v letech sčítání vedli výrazně lépe běloši a Asiaté, kteří téměř dvojnásobili příjmy černochů a lidí smíšené rasy. Podobně jsou na tom zmíněné skupiny i v průměrné délce vzdělání. Zde stojí za zmínku vývoj u populace bílé rasy, která v této statistice k roku 2010 téměř dorovnala populaci rasy Asijské i přes značný rozdíl u prvního použitého sčítání lidu.

Příjmovými nerovnostmi mezi rasami v brazilské společnosti se zabýval i Pereira (2016). V jeho práci se zabýval především vývojem nerovností vzhledem k přijímání dávek ze sociálních programů jako např. Bolsa Família. Zjištěním bylo, že Brazilci bílé rasy dostávají tyto dávky o výrazně větším objemu než

ostatní. Právě jen u bělochů tyto dávky zároveň měly tížený efekt, tedy snížení chudoby a zmírnění nerovností, v nějaké výrazné míře. Dle Pereiry (2016) tyto programy a jiná fiskální politika sice napomohly snížit nerovnost příjmů na národní úrovni, nerovnost rasovou ale nikoliv.

6. Závěr

Tato práce měla za cíl zmapovat nerovnosti v Brazílské federativní republice, a to na několika úrovních: národní, regionální a skupinové. Spolu s tím měla cíl i charakterizovat různé metody měření nerovností.

V první, teoretické části bylo za pomoci odborné literatury, metodologických publikací a dalších zdrojů popsáno, jaké mají výhody, nevýhody či jiné vlastnosti metody sběru dat, možné výběry konceptů nerovnosti a agregátní i jiné indikátory.

V další části se práce už zaměřila na Brazílii. Historický kontext brazilských moderních dějin doplnil více statisticky zaměřené následující kapitoly. Za zmínku stojí např. vliv rychlého nárůstu exportu kávy na regionální nerovnosti mezi Severovýchodním a Jihovýchodním regionem, které jsou patrné dodnes.

Zmíněné podkapitoly věnujících se konkrétním nerovnostem v brazilské společnosti můžeme shrnout hlavními trendy. Brazílie je dlouhodobě mezi nejméně rovnými zeměmi jak v regionu Jižní Ameriky, tak mezi spolčenými ekonomikami BRICS. Toto platí jak pro nerovnosti v distribuci příjmů, tak i bohatství.

Regionální nerovnosti můžeme rozdělit na ty mezi regiony a uvnitř regionů. Co se vnitřních regionálních nerovností týče, státy Amazonas, Rio de Janeiro a São Paulo jsou skupinou s těmi nerovnostmi a nejvyšší koncentrací příjmů u horních procent distribuce. Naopak nízká nerovnost je například státy Acre či Rondonia.

Při pohledu nerovnosti mezi regiony můžeme najít rozdělení Brazílie na severozápadní chudou, a jihovýchodní bohatou část. Na extrémech těchto distribuce jsou pak územní celky Maranhão na dolním konci distribuce a Federální distrikt či stát São Paulo horním konci.

U skupinových nerovností pak můžeme zvýraznit stále trvající rozdíly mezi příjmy mužů a žen, nebo také značné ekonomické nerovnosti mezi rasami brazilských obyvatel, z nichž bílí Brazilci mají výrazně navrch.

7. Seznam použité literatury

Palma, J.G. (2011). Homogeneous Middles vs. Heterogeneous Tails, and the End of the 'Inverted-U': It's All About the Share of the Rich. *Development and Change*, 42: 87-153. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2011.01694.x>

Trapeznikova, I. 2019. Measuring income inequality. *IZA World of Labor*, 462. Dostupné z: <https://wol.iza.org/articles/measuring-income-inequality/long>

Haughton, Jonathan & Khandker, Shahidur. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. Washington DC: The World Bank. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/259999552_Handbook_on_Poverty_and_Inequality

Atkinson, A.B. 1970. On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 2(3). 244-263. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0022-0531\(70\)90039-6](https://doi.org/10.1016/0022-0531(70)90039-6).

Cobham, A. Sumner, A. 2013. Is It All About the Tails? The Palma Measure of Income Inequality. *CGD Working Paper 343*. Washington D.C: Center for Global Development. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2366974>

Fisher, J. Johnson D. Latner J.P. Smeeding T. Thompson J. (2016). Inequality and Mobility Using Income, Consumption, and Wealth for the Same Individuals. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 2(6), 44–58. Dostupné z: <https://doi.org/10.7758/rsf.2016.2.6.03>

Fisher, J.D., Johnson, D.S., Smeeding, T.M. and Thompson, J.P. (2022), Inequality in 3-D: Income, Consumption, and Wealth. *Review of Income and Wealth*, 68: 16-42. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/roiw.12509>

Balestra, C. and F. Oehler (2023). Measuring the joint distribution of household income, consumption and wealth at the micro level. *OECD Papers on Well-being and Inequalities 11*. Paris: OECD Publishing. Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/f9d85db6-en>.

Bellù, L.G. Liberati P. 2006. Describing Income Inequality: Theil Index and Entropy Class Indexes. *EASYPol Module 051*. Rome. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Dostupné z: <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/848140/>

Cowell, F. A. 1980. On the Structure of Additive Inequality Measures. *The Review of Economic Studies*, 47(3), 521–531. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2297303>

The World Bank. 2024. *The World Bank Development Indicators* [data pro Brazílii]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/country/brazil?most_recent_value_desc=false

Burns, E.B. Schneider, R.M. , Momsen, R.P., James, P.E. Martins, L. 2024. Brazil. *Encyclopedia Britannica*. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Brazil>

CIA (Central Intelligence Agency). 2024. Brazil. *The World Factbook*. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/brazil/>

Davis Jr., C. Fonseca F. 2010. *Good Practice Country Case Study on Spatial Data Infrastructure for Monitoring Development Outcomes: Brazil Report*. Washington DC: The World Bank.

Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/235635602_Good_Practice_Country_Case_Study_on_Spatial_Data_Infrastructure_for_Monitoring_Development_Outcomes_Brazil_Report

Salgado, A.A., Santos L.J. Paisani J. 2019. *The Physical Geography of Brazil*. Berlin: Springer Nature.

Bhering D. 2024. Regional income inequality in Brazil: state-level Distributional National Accounts. *Economía*, [zatím nevydané číslo].

Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/ECON-05-2023-0072>

WID.WORLD (World Inequality Database). 2024. *World Inequality Database*

Dostupné z: <https://wid.world/data/>

The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER). 2022. Companion dataset. *World Income Inequality Database (WIID)*. Dostupné z: <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/WIIDcomp-300622>

Gini, C. 1912. Variabilità e mutabilità. [přetištěno v:] *Memorie di metodologica statistica*. Rome: Libreria Eredi Virgilio Veschi.

Lorenz, M. O. 1905. Methods of Measuring the Concentration of Wealth. *Publications of the American Statistical Association*, 9(70). 209–219.

Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2276207>

Kuznets, S. Economic Growth and Income Inequality. 1955. *The American Economic Review*, 45(1). 1–28. <http://www.jstor.org/stable/1811581>.

Blanchet, T. Flores, I. Morgan, M. 2018. The Weight of the Rich: Improving Surveys Using Tax Data. *WID.world Working Paper Series 2018/12*. WID.WORLD (World Inequality Database).

Dostupné z: <https://wid.world/document/the-weight-of-the-rich-improving-surveys-using-tax-data-wid-world-working-paper-2018-12/>

Bourguignon, F. 2018. Simple Adjustments of Observed Distributions for Missing Income and Missing People. *The Journal of Economic Inequality*, 16 (2). 171–88.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10888-018-9388-8>

Atkinson A.B., Bourguignon F. 2015. *Handbook of Income Distribution*. Amsterdam: Elsevier.

Ravallion, M. 2021. Missing Top Income Recipients. *The Journal of Economic Inequality*, 20(1). 205–222.

Dostupné z: <https://www.nber.org/papers/w28890>

Atkinson, A.B. Piketty, T. 2007. *Top Incomes Over The Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.

Dostupné z: <http://piketty.pse.ens.fr/files/AtkinsonPiketty2007.pdf>

Yonzan, N. Milanovic, B. Morelli, S. Gornick, J.C. 2020. Drawing a line: Comparing the estimation of top incomes between tax data and household survey data. *LIS Working Paper Series 805*. Luxembourg Income Study (LIS).

Dostupné z: <https://www.econstor.eu/handle/10419/247240>

Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE). 2024. *Produto Interno Bruto - PIB*. Dostupné z: <https://www.ibge.gov.br/explica/pib.php>

Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE). 2024. *Censo Demográfico 2022*. Dostupné z: <https://censo2022.ibge.gov.br/>

The Atlas of Economic Complexity. 2024. *Brazil Country Profile*.

Dostupné z: <https://atlas.cid.harvard.edu/countries/32/>

Klein, H.S. Luna, F.V. *Brazil: An Economic and Social History from Early Man to the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/9781009391948>

Reis, E. 2017. Historical Perspectives on Regional Income Inequality in Brazil, 1872–2000. In: Bértola, L., Williamson, J. (ed.) *Has Latin American Inequality Changed Direction?*. Cham: Springer.

Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-44621-9_7

Oulton, N. 2012. Hooray for GDP! GDP as a measure of wellbeing. *VoxEU Column*.

Dostupné z: <https://cepr.org/voxeu/columns/hooray-gdp-gdp-measure-wellbeing>

Leff, N.H. 1972. Economic Development and Regional Inequality: Origins of the Brazilian Case. *The Quarterly Journal of Economics*, 86(2), 243–262.

Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1880562>

World Economic Forum (WEF). 2023. *Global Gender Gap Record 2023*.

Dostupné z: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>

Leivas, P.H. Santos, A.M.A. 2016. Patterns and trends of group-based inequality in Brazil. *WIDER Working Paper 127/2016*.

Dostupné z: <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/2016/171-0>

International Energy Agency (IEA). 2023. *Brazil Energy Profile*.

Dostupné z: <https://www.iea.org/countries/brazil>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie. 2024. *Lorenzova křivka*.

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Lorenzova_k%C5%99ivka&oldid=23337901